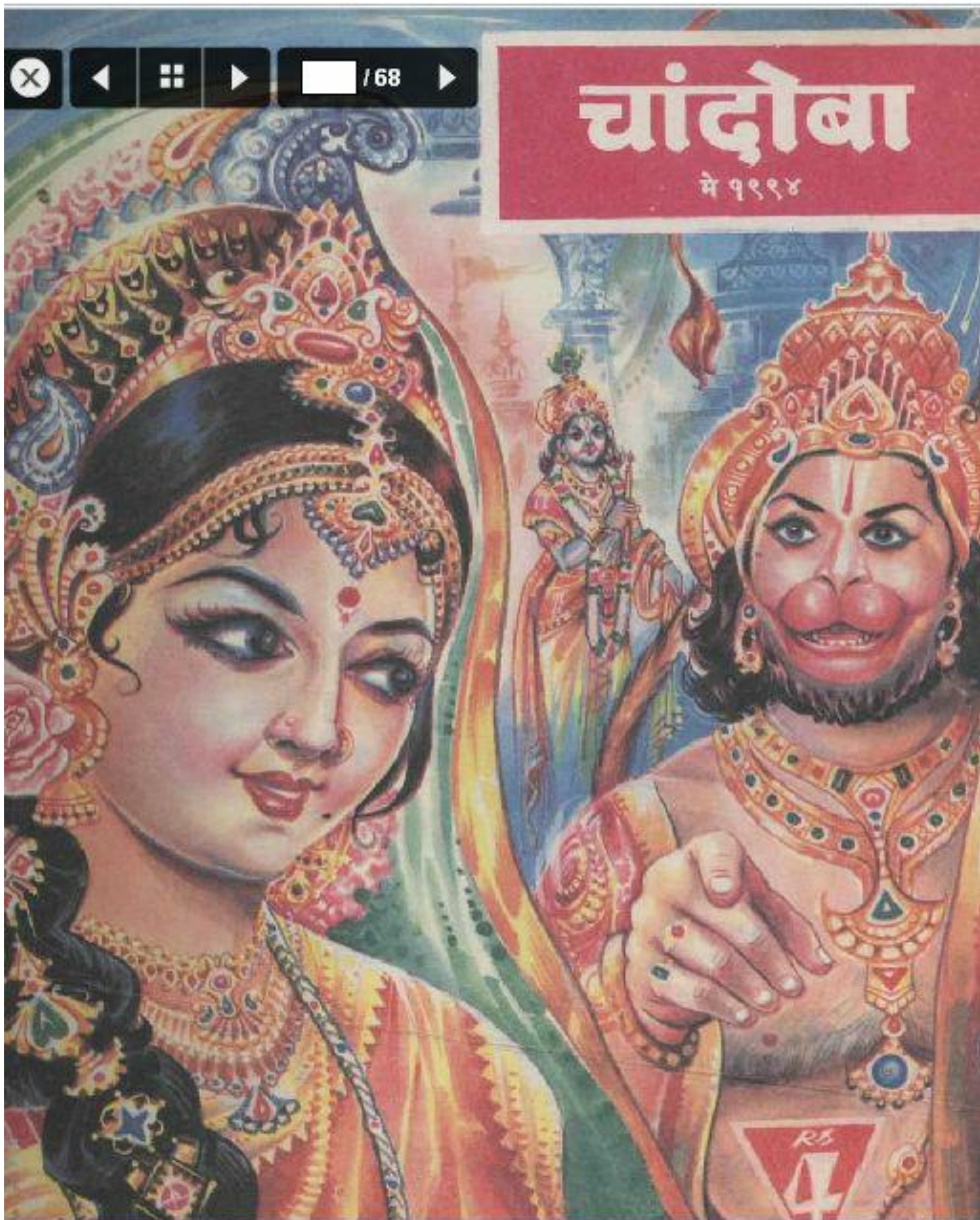

/68
चांदोबा
मे १९९४
Rs
4

विशेष बातम्या

सिंगापूरची मैत्री व मदत

बाग-बगीचे व अुद्याने यांबाबत आपणा सर्वांना माहिती आहेच. संध्याकाळ होताच लहान मुले व म्हातारी माणसे तेथे जाअून आपला वेळ आरामात घालवतात. परंतु विशेष म्हणजे ''टेक्नॉलॉजिकल इन्फर्मेशन पार्क'' या नावाने कर्नाटक प्रान्ताची राजधानी बेंगलोरच्या जवळच आता एक केन्द्र अुघडले आहे. हे केन्द्र एक अत्यन्त आधुनिक असे औद्योगिक केन्द्र बनेल. या पार्कची स्थापना मागच्या २८ जानेवारीला बेंगलोरपासून अठरा किलोमीटर अंतरावर असलेल्या 'वॅकूफील्ड' नावाच्या जागी केली गेली आहे. अशा पार्कमधे विद्यार्थ्यांना किती आनन्द लुटता येईल याची तुम्हाला कल्पना असेल. या आयोजनाचा आरंभोत्सव सिंगापूरचे प्रधान मन्त्री गोचोक टॉंग यांनी केला.

या 'पार्क' बद्दल जाणून घेण्यापूर्वी आपले अुत्तम मैत्रीचे संबंध असणाऱ्या सिंगापूरबद्दल माहिती मिळविणे अत्यावश्यक आहे. दुसऱ्या महायुद्धापूर्वी (१९३९-१९४५) बरेचसे भारतीय लोक अुपजीविकेसाठी 'फेडरेटेड मले स्टेट्स्' (एफ्. एम्. एस्.) म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या सिंगापूर, मलाया आदि प्रान्तात गेले व नन्तर तेथेच स्थायिक झाले.

मद्रास किंवा तुतिकोरीन या बंदरात तिकीट खरेदी करून स्टीमरमधून हे लोक तिकडे जात असत. त्या काळात 'पासपोर्ट' किंवा 'व्हिसा' यांची कोणतीही आवश्यकता नसे. अशा प्रकारे सिंगापूर हे अनेक भारतीयांचे निवासस्थान बनले. तेथील चिनी व मलायातील निवासी लोकां बरोबर ते मिळूनमिसळून रहात असत व त्यांचे पारस्परिक संबंधही फार सलोख्याचे असत. सिंगापूर शहर दक्षिण-चीनच्या समुद्री मुखावर वसलेले आहे. या बेटाला 'सिंहपुरा' असेही म्हणतात. मलायी भाषेत याला, 'टेमासेक' (समुद्रीनगर) म्हणत असत. ब्रिटिश नाविक सर स्टॅम्फोर्ट रॉफिल्स हा १८१९ मधे जेंव्हा तेथे पोचला, तेंव्हा तेथे केवळ कोळी लोकांची वस्ती होती. तेथील अधिकाऱ्यांशी त्याने एक समझोता करून टाकला. ईस्ट इंडिया कंपनीने ते स्थान

एक 'व्यापारी केन्द्र' बनवण्याची परवानगी मिळवली, अन् हीच सिंगापूरच्या विकासाची पहिली पायरी होय.

१८५८ मधे शासनाची दोरी ब्रिटिशांच्या हाती आली. त्यानंतर सिंगापूरची सांपत्तिक भरभराटही झाली. 'स्टेट सेटलुमेण्ट्स्' अधिकार केन्द्र बनले. ब्रिटिश सेनेचा हा केन्द्रबिन्दु झाला. आशियातील एक प्रमुख बन्दर म्हणून ते ओळखले जाअू लागले.

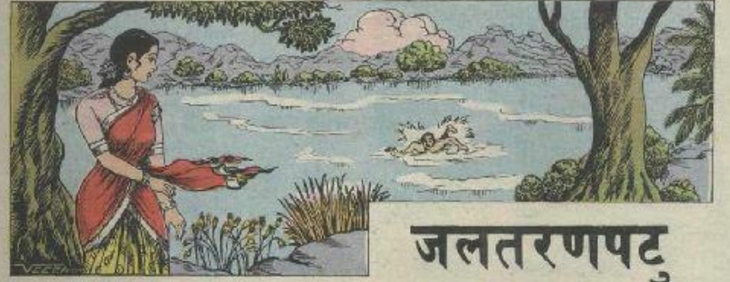
दुसऱ्या महायुद्धाच्या काळात थोडे दिवस ते जपानच्या हाती राहिले. परन्तु मित्रपक्षांनी पुन्हा हे आपल्या ताब्यात घेतले. ते जेंव्हा जपानच्या हाती होते, तेंव्हा सुभाषचन्द्र बोस यांनी जपानच्या साह्याने तेथे 'आझाद हिन्द सेने' ची स्थापना केली होती. त्यांचा अुद्देश 'इंग्रजांपासून भारत मुक्त करणे' हा होता. युद्धसमाप्तीनंतर तेथील लोकांची स्वतंत्र होण्याची इच्छा होती व त्यांनी तशी मागणीही केली. १९५९ मधे या बेटाला स्वतःच स्वतःचे शासन संभाळण्याचा अधिकार प्राप्त झाला. 'ली कुवान यू' हे प्रधान मन्त्री बनले. त्यानन्तर ते या देशाचे अध्यक्षही बनले. त्यांच्या नेतृत्वाखाली सिंगापूरची आर्थिक क्षेत्रात चांगली भरभराट झाली. आर्थिक क्षेत्रात 'एक विकसित देश' मानला जाअू लागला. १९९० मधे गो चोक टॉंग हे सिंगापूरचे प्रधान मन्त्री झाले.

१९९२ मधे इण्डोनेशियाची राजधानी जकार्ता येथे आशियाई देशांचे एक सम्मेलन झाले. त्यावेळी आपल्या देशाचे प्रधान मन्त्री श्री. पी. व्ही. नरसिंह राव व गो चोक टॉंग यांच्यात 'इन्फर्मेशन टेक्नॉलॉजिकल पार्क' च्याबाबत चर्चा झाली. एशिया-पॅसिफिक प्रान्तात बिझिनेस पार्क्स् स्थापित करायचा निर्णय सिंगापूरने घेतलेला होताच. त्या निर्णयानुसारच कर्नाटक अभिवृद्धि संस्था व टाटा औद्योगिक संस्था यांनी या औद्योगिक केन्द्राला एक रूप दिले.

पाचशे कोटी किंमतीची चोवीस हेक्टर इतकी जमीन कर्नाटक सरकारने यासाठी फुकट दिली. या 'इन्फर्मेशन पार्क' मधे अुद्योगांबाबत संशोधन होईल. विकास, प्रशिक्षण, व्यापार, निवास, मनोरंजन आदि सर्व सोयी इथे अुपलब्ध होतील असे प्रयत्न केले जात आहेत. लघु अुद्योग, कॉम्प्यूटर सॉफ्टवेअर यांबद्दल संशोधन व अभिवृद्धि यांना प्राधान्य दिले जात आहे. इलेक्ट्रॉनिक इंजिनियर्स, कॉम्प्यूटर व टेलीकम्युनिकेशन मधे प्रशिक्षित २०,००० टेक्नीशिअन्सना इथे नोकरी मिळू शकेल.

आपण आशा करू या की या आयोजनामुळे नोकऱ्यांच्या शोधात परदेशी जाण्याऱ्या बुद्धिजीवी लोकांच्या अशा जाण्याला (Brain Drain) आळा बसेल.

जलतरणपटु

श्रृंगवेर एका मोठ्या नदीकाठी वसलेलं आहे. नरेन्द्र हा त्याच गावचा रहिवासी. तो एक पट्टीचा पोहोणारा होता. 'नरेन्द्रसारखा अट्टल पोहोणारा कोणी नाही' अशी लोकांनी आपली मुक्तकंठानं तारीफ करावी अशी त्याची इच्छा असे.

चंपा ही तरुणीही त्याच गावची. खूप श्रीमन्त घराण्यात तिचा जन्म झाला. तिचे आईबाप दोघेही मरून गेल्यामुळे तिचा मामाच तिच्या घरी रहायला आला होता. 'आपण तिच्या लालनपालनासाठीच तिथे रहात असल्याचं ' नाटक करून तो तिच्याकडून पैसे अुकळत असे. स्वतःच्या मनोरंजनासाठी तो ते पैसे अुडवत असे. या मामाचा सुधीर हा एकुलता एक दिवटा चिरंजीव! त्याला ना बुद्धी, ना सौन्दर्य, ना एकादा सद्गुणही! थोडक्यात म्हणजे, तो कोणत्याच दृष्टीने चंपासाठी योग्य वर नव्हता.

चंपा आपल्या मामा-मामींचा स्वभाव छानच ओळखून होती. मनोमन दोघांची काय इच्छा आहे आणि ते अशी वागणूक का करतात हेही ती जाणून होती. कधीकधी 'या दोघांना आपल्या घरातून हाकलून लावावं' असंही तिला वाटे. पण आपण बारा वर्षांची असतानाच ते आपल्याकडे येअून राहिले आहेत-हे आठवून ती गप्प राही.

आता चम्पा अठरा वर्षांची झाली होती. मामाला हाकलून दिलं तर आपलीच बदनामी होणार हे ती ओळखून चुकली होती. त्यामुळे तिनं एक अुपाय योजला. 'मामाशी दोस्तीचं नाटक करून त्याला हळूहळू नीट रस्त्यावर आणून अुभा करणाऱ्या एकाद्या सुयोग्य तरुणाशी आपण विवाह करावा.' त्या तरुणाच्या या अुपायाने केंव्हातरी एक दिवस मामाच्या परिवाराला आपल्या चुका

अशोक पवार

अुमगतील. ते न जमलं, तरी निदान असा प्रबळ प्रयत्न केला जावा, की ते सर्वजण आपण होअूनच हे घर सोडून जातील. पण पडद्यामागे अुभं राहून प्रत्यक्षात बाहुल्या खेळवण्याचं काम कोण करतंय हे मात्र गाववाल्यांना कळू नये. नाहीतर लोकांचा अुगाच आपल्याबद्दलच गैरसमज व्हायचा!"

चम्पा नरेन्द्रला अगदी लहानपणा-पासूनच ओळखत होती. तिला पूर्ण विश्वास होता की, 'आपल्याला मामाच्या तडाख्यातून सोडवायचं सामर्थ्य अन् योग्यता नरेन्द्रमधे नक्कीच आहे.' एके दिवशी चंपाने नरेन्द्रला एकान्तात गाठून आपली सारी परिस्थिती विशद करून सांगितली अनं त्याला विनन्ती केली की, "तू माझ्याशी लग्न कर."

नरेन्द्रच्या मनात चंपाबद्दल प्रेम तर होतंच, पण लग्न करून घेतलं तर 'पट्टीचा पोहोणारा' म्हणवून घेण्याचं आपलं स्वप्न अर्धंच राहून जाईल अशी त्याला भीती पडली. म्हणून प्रथम त्यानं ही सारी हकिकत आपला गुरू परमानन्द याला सांगितली, अन् त्याचा सल्ला विचारला.

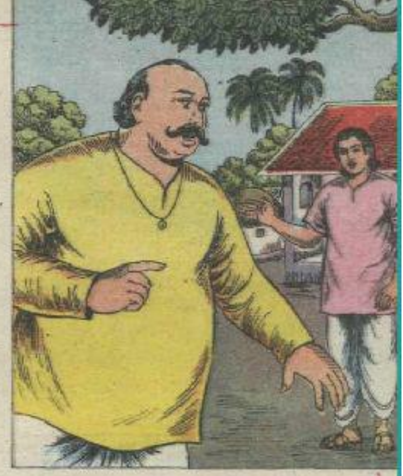
परमानन्दला चम्पाबद्दल सर्वकाही ठाअूकच होतं.त्याने नरेन्द्रला पोहोण्या-बद्दलचे काही अवघड प्रश्न विचारले. नरेन्द्रने सर्व प्रश्नांची बरोबर अुत्तरं दिली. गुरूने शिष्याची भरपूर प्रशंसा करून त्याला म्हटले, "तू पोहोण्याच्या विद्येत प्रवीण आहेस अन् तुझी पट्टीचा पोहोणारा— जलतरणपटु —म्हणून ख्याती मिळवण्याची इच्छा आहे. तेंव्हा तू रूपवरला जा. तिथे जाअून गणेश नावाच्या माणसाला भेटून सांग की तुला मी पाठवलंय. तो तुला जलतरणविद्येतले आणखी काही बारकावे शिकवील. अशा प्रकारे या कलेत प्रवीण झालास की इथे परत येअून तू चम्पाशी लग्न कर."

गुरूच्या अुपदेशाप्रमाणे नरेन्द्र गेला. तो पोचला, त्यावेळी गणेश घरात नव्हता. वडील आजारी असल्याने वैद्याला भेटण्यासाठी गणेश जवळच्या गावी गेला होता.

तो त्या वस्तीत गेला आणि लोकांकडून त्यानं गणेशबद्दल माहिती गोळा केली. किराणा दुकानदारानं सांगितंल की गणेशकडे त्याची बरीच अुधारी थकलेली आहे; दूधवाला म्हणाला की, गणेश दूध तर घेतो माझ्याकडून, पण पैसे मात्र कधीच वेळेवर देत नाही. धोब्यानंही असलीच तक्रार केली. गावपाटील म्हणाला की गणेश फार खोटारडा आहे. अशा माणसाची आपण गुरू म्हणून निवड केल्याबद्दल नरेन्द्रला स्वतःचीच लाज वाटू लागली. तरीही त्यानं एवढं मात्र ठरवलं की, परमानन्दनं सांगितल्याप्रमाणे गणेशाची प्रत्यक्ष भेट तर घ्यायचीच.

असेच काही विचार करत नरेन्द्र गावापलिकडे असलेल्या तलावाकडे गेला. इतक्यात, दुरून दोन माणसं त्याच्याच दिशेनं येत असलेली त्याला दिसली. ते दोघे जेंव्हा जवळ पोचले, तेंव्हा त्यांच्यापैकी एकजण त्याला म्हणाला, "महाराज, थोड्या अंतरावर आमची गाडी नादुरुस्त होअून थांबलीय. त्यात झाडाची एक मोठीशी फान्दी आहे. आम्ही दोघं तर अगदीच काडीपहिलवान आहोत. तुमची शरीरयष्टी मात्र चांगली भीमसेना सारखी दिसतेय. बळात तर आपण अगदी वायुनन्दनच दिसताय. तुम्ही ती झाडाची फान्दी माझ्या घरी आणून पोचवू शकलात तर मोठीच कृपा होईल माझ्यावरं जन्मभर तुमची सेवा करीन. ते औषध माझ्या बाबांना अमृतासारखं होणार आहे."

नरेन्द्रनं ओळखलं की हाच तो गणेश! त्याने ती फान्दी अुचलली. ती अगदीच हलकी लागल्यानं तो फार आश्चर्यचकित झाला! तिला मुळी वजनच नव्हतं! इतक्यात गणेशनं नरेन्द्रच्या शक्तीचं पुन्हा कौतुक केलं. ते सर्व मिळून जेंव्हा गावच्या रस्त्यातून जात होते,

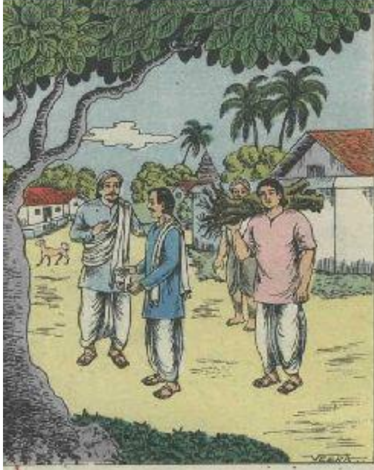

तेंव्हा समोरून धोबी येताना दिसला. नरेन्द्रला वाटलं की आता या दोघांची चांगलीच जुंपणार!

पण त्याला पाहून गणेश म्हणाला, "मुलीला पाह्यला लोक येणार आहेत, लक्षात आहे नं?"

मोठ्या विनयानं डोकं हलवत धोबी अुत्तरला, "हो जी! आजींनी सांगितलंय मला! अुद्या बाकी सगळी कामं सोडून तुमच्याच घरात थांबेन मी मदतीला!"

पुढे ते वाण्याच्या दुकानावरून जाअू लागले, तेंव्हा दुकानदाराने आपणहूनच गणेशला खुशाली विचारून म्हटले, "अुद्या मुलीला पहायला येणार आहेत असं कळलं. लागणारं सामान मी माझ्या माणसाकरवी

पाठवू की तुम्हीच काही कळवाल?"

यावर गणेश हसून म्हणाला, "अं? घरी जाऊन बायकोला विचारल्यावाचून कसं अन् काय सांगू शकणार मी?"

आणखी थोडं पुढं गेल्यावर समोरून खुद्द गापाटीलच येताना दिसले. ते म्हणाले, "अुद्या मुलगी पहायला येणार आहेत असं कळंल? तू तर अगदीच भोळाभाबडा आहेस बघ गणेश! व्यवहारज्ञान मुळी नाहीच तुला! असं म्हणतात की, हजार खोटं बोलून का होईना, पण कुणा एकाद्याचं लग्न जमवून देण्यासारखं पुण्य नाही. दुसरं! बेधडक चार पाच खोट्या गोष्टी खुशाल बोलाव्या! मुलाकडचे जे मागतील ते सरळ कबूल करून टाक! मागणी पुरी करायची आपली ताकत आहे की नाही, याचा मुळीच विचार नको करूस! तुझ्या हो ला हो करायला, साथ द्यायला, मदत करायला आम्ही बसलोच आहोत. नाहीतर अुपयोग तरी काय आमचा?" त्याच्या बोलण्यात ओतप्रोत प्रेम भरलेलं होतं.

नरेन्द्रला हे सर्व फारच विचित्र वाटत होतं. इतका वेळतर त्याची धारणा होती की गावात कुणालाच हा गणेश आवडत नाहीय! पण आपली धारणा चुकीची असल्याचं त्याच्या ध्यानात आलं. म्हणूनच बहुधा परमान्दनं त्याला गणेशकडे पाठवलं असावं. असे विचार करत करत सर्वजण घराशी पोचले. "तिथे नरेन्द्रला एक पहलवान दिसला. तो एकदम गणेशाला म्हणाला, "अरे! मुलीला पाहयला लोक येणार, अन् मला बोलला पण नाहीस? मागल्या कर्जामुळे मला हे सांगायला संकोच वाटला असेल तुला. पण आता ते सगळं विसरून जा. शेवटी आपण सगळे अेकाच गावचे ना? अशा वेळी आपण एकमेकांच्या अुपयोगी पडलो नाही, तर केंव्हा पडणार? आता आणखी काही पैशांची गरज असेल तर निःसंकोच मागून घे माझ्याकडून!"

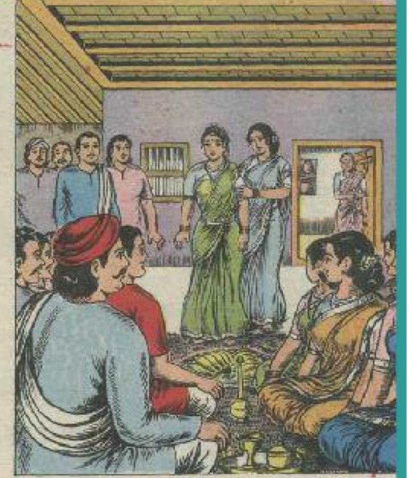
घरात प्रवेश केल्याबरोबर नरेन्द्रने फान्दी एका बाजूला ठेवली. नन्तर गणेश नरेन्द्रला म्हणाला, "तुम्ही खूपच आदरणीय आहात. नुसतं म्हणायचा अवकाश, केवढी मदत केलीत मला! आपण इथले दिसत नाही! आता आज रात्री इथेच माझ्या घरी रहा अन् माझा पाहुणचार घेअून थोडी कृतज्ञता व्यक्त करायची संधी द्या."

आता नरेन्द्रने गणेशला सांगितले की, "गुरू परमानदांनी मला तुमच्याकडे पाठवलंय." परन्तु परमानन्द कोण हे काही गणेशच्या लक्षात येईना. थोडा वेळ विचार करून तो म्हणाला, "मी ही कामात बराच व्यस्त आहे. तुम्हीही बरेच थकलेले आहात. आज इथे आराम करा. अुद्या बोलू आपण."

दुसऱ्या दिवशी वरपक्षाकडील माणसं गणेशच्या मुलीला पहायला आली अन् तो समारंभ अगदी लग्नसमारंभासारखाच थाटामाटात पार पडला. आसपासच्या सर्वांनी अगदी घरच्यासारखीच मदत केली. धोब्याने दिवसभर तिथेच राहून, पडतील ती सारी कामं आनन्दाने केली. गावची सगळी प्रमुख माणसंही आली अन् गणेशनं सर्वांचं सारखंच स्वागत केले.

वरपक्षाकडल्यांना मुलगी पसन्त पडली. हुंडा आणि मानपानाची त्यांची मागणी काहीशी अधिकच वाटली; तरीही गणेशने मान हलवून संमती दिली.

सगळा समारंभ संपल्यावर गणेशची आई क्षुब्ध होअून त्याला म्हणाली, "अरे अेकटाच आहेस नं, हे सर्व काही कसं पार पाडशील? बहिणीच्या लग्नाला घेतलेलं कर्ज तरी कुठे अजून चुकवू शकलायस? आता त्यांच्या सगळ्या मागण्या मान्य केल्यास, तर पोरीचं लग्न कसं पार पाडू शकशील? काही विकायचं म्हटलंस तर आपल्याकडे सारं खोटं सोनंच आहे. खरं सोनं तरी कुठे आहे विकायला?"

पण आईच्या बोलण्याने जरा सुद्धा विचलित न होता गणेश म्हणाला, "अग अडचणी काय सदाच्याच आहेत. मुलीचं लग्न ठरलंय, एवढ्याचा तरी संतोषच मान. मी सगळं संभाळून घेईन; तू नको काळजी करूस."

दुसऱ्या दिवशी गणेशला एकान्तात नरेन्द्र म्हणाला, "महाशय, तुमच्या समोर सर्वजण तुमची प्रशंसा करतात; त्यावर विश्वास ठेवून तुम्ही धैर्याने रहाता. पण तुमच्या मागे, ते तुमच्याबद्दल काय काय बोलतात हे कुठे माहीत आहे तुम्हाला?" अनं पहिल्याच दिवशी त्याच गणेशबद्दल जे जे ऐकलं अन् पाहयलं ते सविस्तर त्याला सांगितलं.

सर्व हकिकत ऐकून गणेश हसून म्हणाला, "मला सर्व काही माहीत आहे. मजजवळ

पैसा नाहीये. दुसऱ्यांच्या आधारावरच जगतो मी. ते मला दोषी ठरवून निन्दा करत असतील, तर त्यात त्यांची काय बरं चूक?"

"तसं असेल तर समोरासमोर ते तुम्हाला शिव्या देऊ शकतात न? पाठीमागे निन्दा करण्यात काय अर्थ? इकडे मदतही करतात, अनं तिकडे निन्दाही करतात, याला काय म्हणायचं?" नरेन्द्र बोलला.

"याचं कारण म्हणजे माझा चांगुलपणा! जरूर नसताना मी कुण्णाकडे मदत वगैरे मागत नाही. मला कसली वाईट सवय किंवा व्यसन वगैरे नाहीय. मी कुणाच्यामागे त्याची निन्दा करत नसतो.माझी कुणी निन्दा करत असेल तर मी तिकडे लक्ष देत नाही." गणेश जराही विचलित न होता अगदी शान्तपणे म्हणाला.

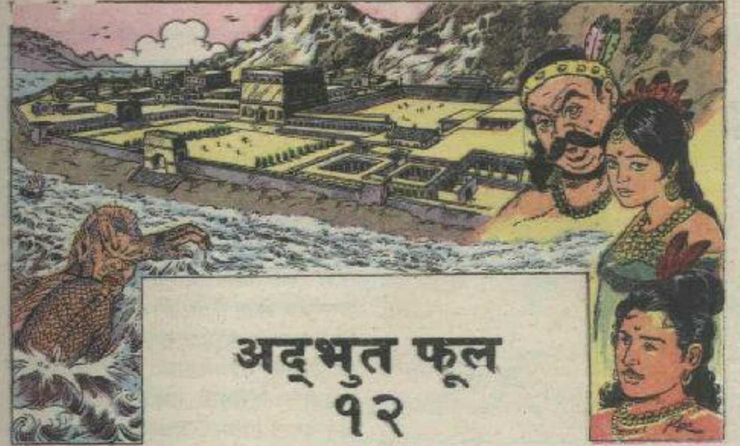
"तुमची जीवन-पद्धति मोठी विचित्रच दिसतेय. विशेष गोष्ट म्हणजे, इतक्या गंभीर अडचणी असतानाही तुम्ही पोहोण्याच्या कलेत प्रवीण आहात; अुत्कृष्ट जलतरणपटु आहात! मी तुमच्याकडे जलतरण विद्येतले बारकावे जाणून घेण्यासाठीच आलोय." नरेन्द्रने आपला येण्याचा अुद्देश सांगितला.

यावर आश्चर्य प्रकट करत करत गणेश म्हणाला, "लहानपणापासून माझं आयुष्य संसार-सागरात पोहोण्यातच पार पडलंय. पाण्यात पोहायची विद्या मी अवगत करूच शकलो नाही."

त्याच्या या अुत्तराने परमानन्दचा आपल्याला इकडे पाठवायचा अुद्देश नरेन्द्रच्या ध्यानात आला. हे जीवन म्हणजेच एक समुद्र आहे. जबाबदाऱ्या आणि कर्तव्यं ही हर क्षण आपल्याला त्यात बुडवायचीच वाट पहात असतात. त्यातून स्वतःचं रक्षण करत, भरती ओहोटीला तोंड देत, नुसतंच प्रवाहपतित न होता स्वतःला संभाळत किनाऱ्यावर सुरक्षित पोचू शकतो, तोच खरा जलतरणपटु!

आता नरेन्द्रने गणेशचा निरोप घेतला आणि तो आपल्या गावी पोचला. चंपाशी लग्न करून मोठ्या समर्थपणे त्याने आपल्या अडचणी सोडवल्या अन् या संसार-सागरात 'पट्टीचा पोहोणारा' म्हणून नाव मिळवले.

(नागपुरीच्या राजवाड्यातून जी शताब्दी फुले नाहीशी झाली होती, ती समुद्रतटावरच्या एका नावेत सापडली. दलनायक नागसिंह आणि काही सैनिकांबरोबर अुत्तुंग शताब्दी फुले घेऊन राक्षसाच्या शोधाला निघाला. थोडे अंतर गेल्यावर नागसिंहने अुत्तुंगला समुद्रात ढकलून दिले आणि शताब्दी फुले हस्तगत केली. अुत्तुंग नावेत बसून किनाऱ्याकडे निघाला. —यानन्तर)

अुत्तुंगला जाअून एक आठवडा झाला तरी त्याच्याबाबत काही बातमी न कळल्याने त्याची बहीण रजनी आणि राजकुमारी प्रियंवदा फारच काळजीत पडल्या. राक्षसप्राण्याच्या आक्रमणामुळे आपापली घरे, गावे व संपत्ती सोडून पळून आलेले स्त्रीपुरुष शरणार्थी म्हणून राहू लागले, व त्यांच्या पालनाची जबाबदारी खुद्द राजकुमारीने स्वतःवर घेतली. त्यांचे खाणेपिणे व रहाणे यांची व्यवस्था तिच्या देखरेखीखाली होअू लागली. नंतर एक आठवडापर्यन्त कोणाला कसलाही त्रास वगैरे झाला नाही. पण आता मात्र रजनी आपला भाअू परत न आल्याने व्यथित होअू लागली. त्याच्या बाबत काहीच कसे कळत नाही? लहानपणा पासून ती आपल्या भावापासून

कधीही दूर राहिली नव्हती, त्यामुळे तिचे दुःख दिवसेंदिवस वाढू लागले. आपल्या भावाचाच विचार करत झोपलेली रजनी, 'भैया' म्हणत जोरात ओरडली अन् अुठून बसली. तिचा आवाज ऐकून राजकुमारी ही उठून तिच्या खोलीत येऊन विचारू लागली–"आला तुझा भाऊ?"

"नाही राजकुमारी! स्वप्न पडलं मला. स्वप्नात अुत्तुंगला कोणी समुद्रात ढकलून दिलंय असं दिसलं मला!" रजनी थरथरत म्हणाली.

"स्वप्नच ग ते! घाबरतेस कशाला इतकी? तुझ्या भैयासारख्या बहादुर माणसाला नावेतून कोणी ढकलू शकणाराच नाही. तो राक्षसप्राण्याशी लढायला थोडाच गेलाय? त्याला केवळ दूर नेअून सोडायलाच तर गेलाय न तो? लवकरच विजयी होअून परतेल बघ तो! अगदी काळजी न करता झोपून जा बरं परत!" राजकुमारी तिला धीर देत बोलली.

* * *

अुत्तुंग नावेत बसून किनाऱ्याकडे निघाला. त्याबरोबरच नागसिंह आणि सैनिकांच्या नावा कुठे दिसत आहेत का, हे ही तो लक्षपूर्वक पहात होता. पण त्याला त्या कुठेच दिसेनात! थोड्याच वेळात तो समुद्रकिनाऱ्याजवळच्या अुंचअुंच खडकांजवळ पोचला. तेथे लाटाही फार अुंच अन् वेगात होत्या . अकस्मात एका लाटेने पुन्हा त्याची नाव अुलटली अन् किनाऱ्यावर फेकली गेली. अुत्तुंगही नावेपासून जरा दूर खाली पडला. पण भाग्याने त्याला कोठे जखम वगैरे झाली नाही. असं काही घडू शकेल याची त्याला कल्पना असल्याने तो सावध होताच नाव पकडून त्याने ती पाण्यापासून दूर ओढून सुरक्षित ठेवली अन् तो वस्तीकडे पळत सुटला. तेथे पोचल्यावर त्याने काबुईचा दरवाजा खटखटवला. काबुईच्या मुलीने-चित्राने दार अुघडले अन् आश्चर्याने विचारले, "तू? काय झालं?"

कोणीही हाच प्रश्न विचारणार याची अुत्तुंगला अपेक्षा होतीच. पण काय अुत्तर देणार तो? मोठ्या अुत्सुकतेने त्याने विचारले, "काबुई कुठं आहेत?" अर्थात् हे त्याने खुणेनेच विचारले.

"बाबा सेनापतींच्या घरी गेलेत." चित्रा अुत्तरली. "राजाकडे गेलेत?" अुत्तुंगने विचारले.

मान हळवून 'नाही' म्हणत तिने राजधानीकडे निर्देश करत सेनापतीचे नाव अुच्चारले.

अुत्तुंग तेथून राजधानीकडे धावत सुटला अन् सेनापतीच्या घराशी पोचला.

आत सेनापती अन् काबुई कसलीशी चर्चा करत होते. अुत्तुंगला पाहून ते गडबडीने अुठले अन् दोघांनी बरोबरच विचारले, "अरे काय झालं? नागसिंह कुठंय? तू गेला तर होतास नागसिंहा बरोबर. एकटाच परत आलास? त्याचं काय झालं?"

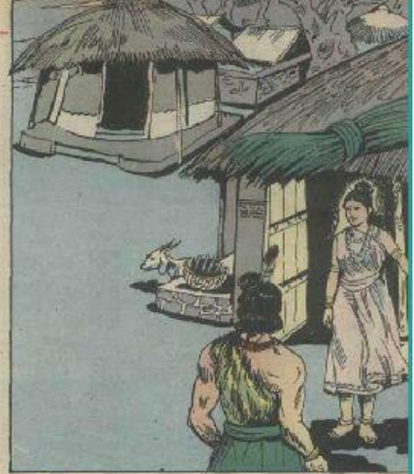
"मी समुद्रात पडलो! नागसिंहचं काय झालं, मला माहीत नाही." तो अुत्तरला.

काबुईने विचारले, "राक्षसीप्राण्यानं तुमच्यावर हल्ला केला की काय?"

"नाही, नागसिंहानंच केला हल्ला माझ्यावर!" असे म्हणून निघाल्यापासून जे जे घडले ते सारे अुत्तुंगने त्या दोघांना सविस्तर सांगितले.

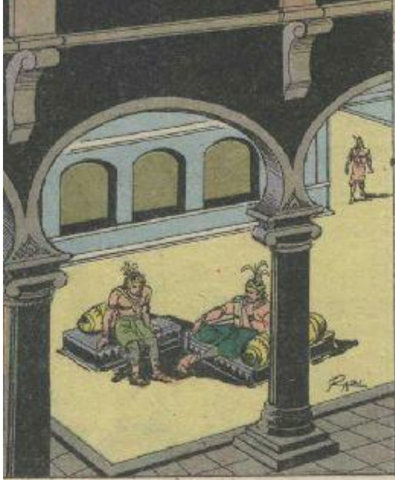
सर्व ऐकून काबुई म्हणाला, "तुला काही अपघात वगैरे झाला नाही, हे भाग्यच म्हणायचं! फुलं घेअून जाअून नागसिंह त्यांचा कसा अुपयोग करणार हे काही समजत नाहीय मला."

सेनापती दुर्जय म्हणाला, "नागसिंहाची महत्त्वाकांक्षा तर आपल्याला ठाअूक आहेच. अुत्तुंगला त्यानं सांगितलं, त्याप्रमाणे

सिंहासन मिळवण्यासाठी तो काहीही करील. आपली नीच योजना अमलात आणण्यासाठी तो राक्षसप्राण्याला शताब्दी फुलांची लालूच दाखवील अन् त्याला नागपुरीवर हल्ला करायला प्रोत्साहन देईल. तसं घडलं की, माणिक्यपुरीची झाली तशी दुर्गत आपलीही होईल."

अुत्तुंग म्हणाला, "पण हं, एक गोष्ट तुम्हाला सांगायला हवीच. या नागसिंहने तो प्राणी अजून स्वतः पाहिलेलाच नाहीय. तो एकाद्या अुंच पहाडासारखा दिसतो. समुद्रतटावरच्या अुंच खडकाळ पहाडातून राज्यात येणारा रस्ता अगदीच वाकडा-तिकडा अनं फारच अरुन्द आहे. त्या वाटेनं त्याला राज्यात प्रवेश करणं अशक्य

होईल."

"मग तर काळजीचं काही कारणच नाही. आपण ताबडतोब महाराजांना हे सारं सांगू या. राजपरिवाराचं रक्षण करणं फार महत्वाचं आहे." असे म्हणत सेनापती तेथून निघाला.

त्यांना पहाताच राजाने विचारले, "हे काय अुत्तुंग, तू अजून निघालाच नाहीस?" अन् सेनापतीकडे पहात त्याने संशयाने विचारले, "की नागसिंह पळून गेला?"

"नाही महाराज, काही अघटित घडलंय!" असे म्हणून सेनापतीने राजाला संक्षेपाने सर्व सांगितले.

ते ऐकून राजा म्हणाला, "दुर्जय, आमच्या संरक्षणाचा विचार सोडून दे. आपलं राज्य अन् प्रजा यांच्यावर काही तोहमत यायला नको. आपण ताबडतोब समुद्रकिनारी जाअू या. क्षणभरही अुशीर नको! सैनिकांना आज्ञा देअून, प्रत्येकाने एक एक मशाल बरोबर घेअून तटावर यायला सांगा. अुत्तुंगनं सांगितलंय ना की राक्षसाला अग्नीची भीती वाटते? तेंव्हा आपल्या हातात जळत्या मशाली असेपर्यंत तो प्राणी इकडे यायचं दुस्साहस करणार नाही. अुत्तुंग, तू अन् काबुई असेच सरळ समुद्रकिनारी जा. सेनापती अन् मी सैनिकांना घेअून पाठोपाठ निघतोच; तिथे पोचल्यावर आपण आपला पुढचा कार्यक्रम ठरवू.

"जशी आज्ञा महाराज!" असे म्हणून तिघेही तेथून निघाले.

काबुई आणि अुत्तुंग जेंव्हा वस्तीवर पोचले, तेंव्हा तिथले सर्व स्त्रीपुरुष त्यांची मोठ्या आतुरतेने वाट पहात होते. काबुई घरात जाअून आपल्या पत्नीशी काहीतरी बोलून बाहेर आला. नन्तर अुत्तुंग व काबुई यांना मोठ्या वेगाने समुद्रकिनाऱ्याकडे जाताना पाहून सर्वचजण आश्चर्यात बुडाले.

दोघेही समुद्रतटी पोचले. तिथल्या अुंच अुंच खडकांना लाटा स्पर्श करत होत्या. त्यामुळे जो आवाज निघत होता, तो सोडला तर बाकी वातावरण अगदी शान्त असेच होते, दोघेही अुंच खडकावर चढून येणाऱ्या नावा कुठे दिसत आहेत का, हे लक्षपूर्वक पाहू लागले. सर्वत्र मिट्ट काळोख पसरला होता, त्यामुळे त्यांना नीट काहीच दिसत नव्हते. थोड्या वेळाने समुद्रातून दुरून काही आवाज़ अस्पष्टसे ऐकू येअू लागले. तो आवाज हळूहळू स्पष्ट ऐकू येअू लागला.

काबुईने विचारलं, "हा आवाज नागसिंहञ्चाच ना?" अुत्तुंगने यावर काहीच अुत्तर दिले नाही. तो एकटक समुद्राकडेच पहात राहिला. बराच वेळ पाहिल्यानन्तर तो एकदम म्हणाला, "काबुई, तो पहा राक्षसप्राणी!"

काबुई म्हणाला, "कुठंय! मला तर काहीच दिसत नाहीये?"

अुत्तुंगने एका दिशेला हात दाखवत म्हटले, "माझ्या बोटाच्या दिशेने सरळ रेषेत पहा. तो एकाद्या पहाडासारखा राक्षसप्राणी हळूहळू पुढे सरकत इकडे येतो आहे."

"हो, हो! तू बरोबर सांगतोयस. एक पहाड दिसतोय खरा! पण तो चालू कसा शकतोय?" काबुईने विचारले.

"तुम्ही खूपदा येता न इकडे? नीट विचार करून पहा. इथे कधी एकादा पहाड पाहिला होता कधी? मग आजच आत्ता अकस्मात असा डोंगर इथे कुठून अुपटला? विचार करा." अुत्तुंग म्हणाला.

"हो हो! तो पहाड नव्हेच. पण तसा दिसणारा कोणी प्राणीच पुढे पुढे येतोय. तुझं म्हणणं अगदी बरोबर!" त्या प्राण्याकडेच एकटक पहात काबुई

म्हणाला.

"हाच तो राक्षसप्राणी! नावांच्या मागे मागे राहून पुढे सरकतो आहे. नीट निरखून.पहा, त्याच्या पुढे दोन नावा इकडे येत आहेत. इतका मोठा प्राणी आपल्या अरुन्द रस्त्याने येअू शकणार नाही ना?" अुत्तुंगने विचारले.

"हाँ, नाहीच येअू शकणार! पाहू आता काय होतंय पुढं! इतक्यात महाराज आले तर बरं होईल." काबुई बोलला.

अुत्तुंग तेवढ्यात म्हणाला, "हे आलेच महाराज!"

काबुईने वळून पाहिले-हातात मशाली घेतलेले सैनिक येत होते! मशालींच्या प्रकाशात राजा व सेनापती यांचे चेहरे स्पष्ट

दिसत होते. थोड्याच वेळात ते सर्वजण अुत्तुंग व काबुई अुभ्या असलेल्या खडकावर पोचले. मशालींचा प्रकाश समुद्रात थोड्या दूरवर पसरला. त्या प्रकाशात सर्वांनी पाहिले की दोन नावा मोठ्या वेगाने तटाकडे येत आहेत. एका नावेत अुभा असलेला माणूस हात अुचलून काहीसं बोलत आहे, अन् नावांच्या मागे तो विशालकाय पुढेपुढे येत आहे!"

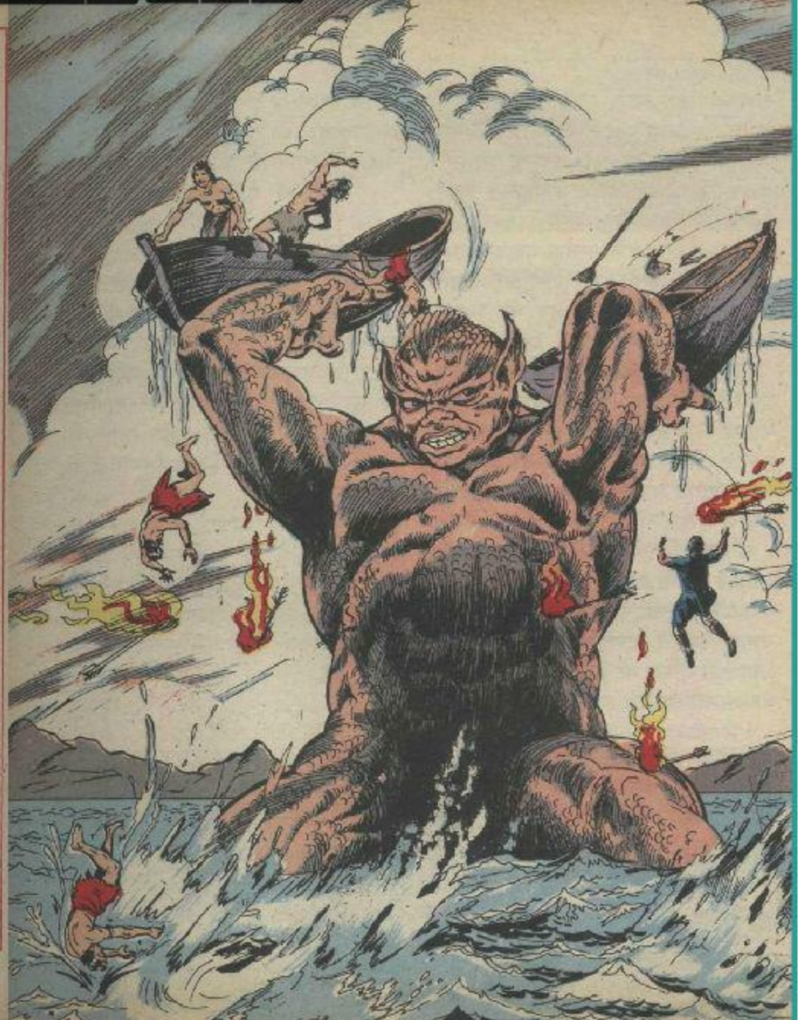
सेनापती एकदम ओरडला, "तो पहा राक्षस!" राजाही म्हणाला, "होय! मलाही दिसतोय तो!"

थोड्याच वेळात ते आणखी पुढे आले अन् त्यांची रूपे जास्त स्पष्ट दिसू लागली. तो प्राणी हात अुचलून नावा पकडायचा प्रयत्न करत होता. अन् हात लागण्यामुळे नावा डचमळू लागल्या, नावेत अुभा असलेला माणूस नाव जोराने हलल्यामुळे धडामूकन् पाण्यात कोसळला!

सेनापतीने सैनिकांना आज्ञा दिली, "हातातल्या मशाली राक्षसावर नेम धरून फेका!" सैनिकांनी भराभर आपापल्या मशालींचा बाणांप्रमाणे राक्षसावर वर्षाव करायला सुरुवात केली. जवळ अुभे असणारे अन्य सैनिक भराभर मशाली पेटवून त्यांच्या हातात देअू लागले.

काही मशाली समुद्रात पडल्या तर काही त्या दोन नावात पडल्या. राक्षसप्राणी मशालींचा प्रकाश सहन करू शकत नव्हता. त्यामुळे तो एक हात आपल्या डोळ्यांवर ठेवत होता. अन् दुसऱ्या हाताने नावा घट्ट पकडून ठेवत होता. दोन तीन जळत्या मशाली त्याच्या अंगावर पडल्याने तेथे ज्वाळा अुत्पन्न झाल्या. त्याबरोबर राक्षस त्या पातळीपर्यन्त पाण्यात बुडला अन् आग विझल्यावर लगेच खूप रागावून पुन्हा अुभा राहिला. त्याने नावा मोडून तोडून टाकल्या, अन् विखरून पडलेली शताब्दी फुले एकत्र करू लागला. त्या फुलांबरोबर नागसिंहचे काही सैनिकही त्याच्या हाती आले, ते जोरजोरात विव्हळू लागले. राक्षसाने फुले तेवढी घेतली अन् सैनिकांना दूर पाण्यात फेकून दिले. त्यांना 'त्राही भगवान' झाले!

तटावरून सैनिक जरी मशालींच्या

बाणांचा सतत वर्षाव करत राहिले तरी तो राक्षस आरामात फुले गोळा करत राहिला. फुले वेचल्यानन्तर तो हळूहळू माघारी वळला. परन्तु मशालींच्या वर्षावामुळे त्याचे सबंध शरीर अकस्मात् अग्निज्वाळांत वेढले गेले. त्यावेळी त्याचे मस्तक एकाद्या लाल तप्त गोळ्याप्रमाणे दिसू लागले. तो जोराने ओरडत पाण्यात बुडाला अन् मग त्याचा काहीच पत्ता लागला नाही.

ते भयानक दृश्य पाहून खोलवर श्वास घेत राजा म्हणाला, "तो राक्षसप्राणी बहुधा मेलाच असावा. नाहीतर आतापर्यंत फुलं हातात घेअून तो वर आला असता. त्याच्यापासून आपली कायम सुटकाच झाली असावी असं वाटतंय."

थोड्या वेळाने काही सैनिक पोहोत तटाकडे येताना त्यांना दिसले. त्यांना पाहून सेनापती म्हणाला, "राक्षसप्राणी मरून गेला असावा असं जे आपण म्हणालात ते खरंच असावं. ते सैनिक वर आले की त्यांच्याकडून आपल्याला बाकीचं स्पष्टीकरणही मिळेल. आपल्या काही सैनिकांना इथे सोडून आपण राजधानीला परत जाअू या."

काबुई म्हणाला, "नागसिंहवर काय गुदरलंय अन् तो कुठे आहे, काहीच कळत नाहीय."

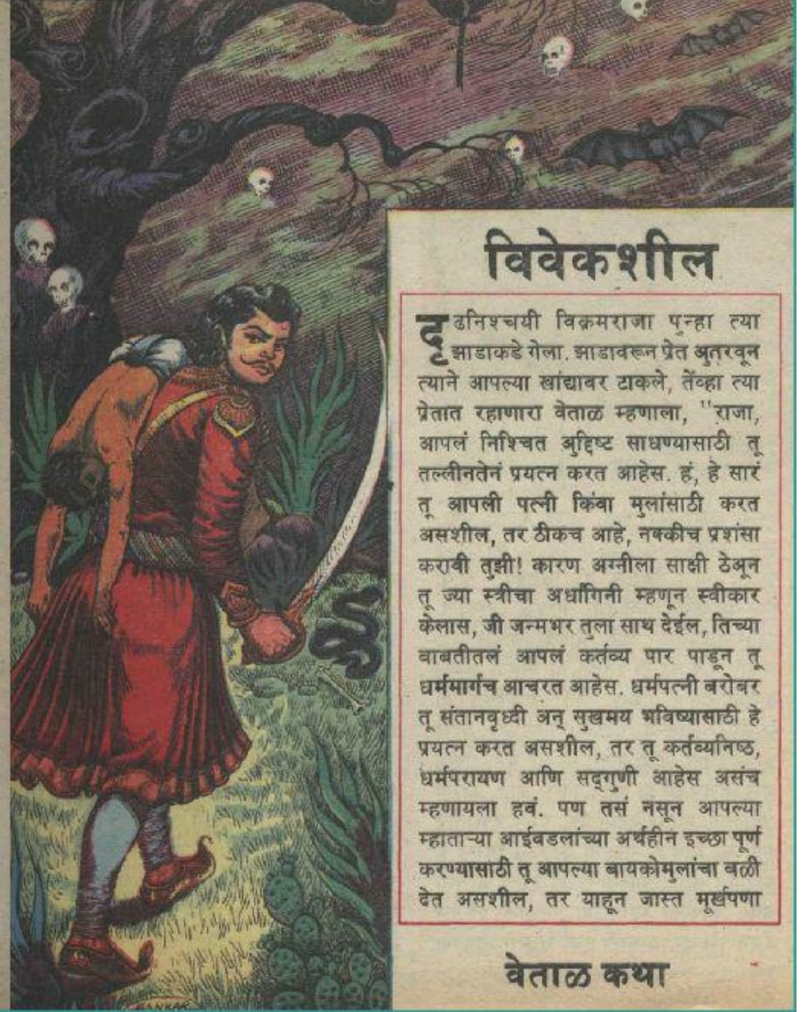
"मी त्याचा पत्ता लावतो महाराज. आपण परवानगी दिलीत तर या सैनिकांसह मी आज रात्रभर इथेच राहीन अन् सर्व काही पूर्ण समजंल की अुद्या सकाळी राजधानीत आपल्याला येअून भेटेन. मी ज्या कामासाठी निघालो होतो, त्यातलं निम्मं तर आपल्या कृपेनं पूर्ण झाल्यासारखंच आहे. आता मी माणिक्यपुरीकडे परत केंव्हा निघायचं ते अुद्या ठरवू या."

राजा खुशीने म्हणाला, "हो, तसंच करू या."

काही सैनिक अुत्तुंगजवळ सोडून राजा, सेनापती व काबुई बाकीच्या सैनिकांना बरोबर घेअून राजधानीकडे निघून गेले.

क्रमशः

विवेकशील

दृढनिश्चयी विक्रमराजा पुन्हा त्या झाडाकडे गेला. झाडावरून प्रेत अुतरवून त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले, तेंव्हा त्या प्रेतात रहाणारा वेताळ म्हणाला, "राजा, आपलं निश्चित अुद्दिष्ट साधण्यासाठी तू तल्लीनतेनं प्रयत्न करत आहेस. हं, हे सारं तू आपली पत्नी किंवा मुलांसाठी करत असशील, तर ठीकच आहे, नक्कीच प्रशंसा करावी तुझी! कारण अग्नीला साक्षी ठेअून तू ज्या स्त्रीचा अर्धांगिनी म्हणून स्वीकार केलास, जी जन्मभर तुला साथ देईल, तिच्या बाबतीतलं आपलं कर्तव्य पार पाडून तू धर्ममार्गच आचरत आहेस. धर्मपत्नी बरोबर तू संतानवृध्दी अन् सुखमय भविष्यासाठी हे प्रयत्न करत असशील, तर तू कर्तव्यनिष्ठ, धर्मपरायण आणि सद्गुणी आहेस असंच म्हणायला हवं. पण तसं नसून आपल्या म्हाताऱ्या आईवडलांच्या अर्थहीन इच्छा पूर्ण करण्यासाठी तू आपल्या बायकोमुलांचा बळी देत असशील, तर याहून जास्त मूर्खपणा

वेताळ कथा

दुसरा कोणताही नव्हे. माझा सल्ला मान, अन् आपले हे प्रयत्न सोडून दे. कारण तू प्रयत्न चालू ठेवलेस तर कदाचित् तुझ्या पितृभक्तीचे पोवाडेही गायले जातील, मातृभक्त म्हणून तुझी 'वाहवा' होईल. पण लक्षात ठेव की ही स्तुती, ही वाहवा केवळ तात्कालिकच असेल. तुला कदाचित् या स्तुतीने आनन्द होईल; पण ही सारी आत्मवंचना आहे राजा! मी तर पुढे जाऊन असं म्हणेन की हा आत्मद्रोहच आहे. कारण आपल्या माता-पित्यांच्या इच्छापूर्तीसाठी आपल्या बायको मुलांना बाजूला सारणं हे महापाप आहे; त्यांच्यावर हा शुध्द अन्याय आहे. आपल्या म्हाताऱ्या पित्याला दिलेलं वचन पूर्ण करण्यासाठी एका राजाने आपल्या गर्भवती राणीला प्राणसंकटात लोटले. अशा त्या अविवेकी राजाची गोष्ट मी तुला सांगतो. ऐक ती." अन् वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

अंगदेशाचा राजा मकरध्वज वृद्ध झाला. राज्य् शासन संभाळायची त्याची शक्ती क्षीण झाली. त्याच्या असे लक्षात आले की—आता आपण काही दिवसांचेच सोबती आहोत; कोणत्याही क्षणी आपलं प्राणपाखरू उडून जाण्याची शक्यता आहे.

अशा परिस्थितीत एक दिवस तो आपल्या पुत्राला म्हणाला "बाळा मलयसिंह, मी म्हातारा झालोय, पण इहलोकीच्या माझ्या काही इच्छा अजून पुऱ्या झालेल्या नाहीत. सुखोपभोगाची माझी लालसा अजून बाकी आहेच. मला अजून काही दिवस जगायची इच्छा आहे रे! परन्तु निसर्गनियमाप्रमाणे वृद्धापकाळ आला की मृत्यु हा अटळ असतो, मग तो माणूस कितीही महान् का असेना! तेव्हां आज ना उद्या माझं मरण अगदी निश्चित आहे. पण मी मेल्यावर माझं शरीर जाळून टाकू नकोस. केवळ हाडांचा सापळा ना बनावं, यासाठी त्या शरीराला आवश्यक तो लेप लाव, अन् ते सुरक्षित ठेव. भविष्याबाबत कोण काय सांगू शकेल? भविष्यात कदाचित् वैद्यकशास्त्रात इतकी प्रगती होऊ शकेल की शास्त्रज्ञ मृत शरीरातही प्राणसंचार करू शकतील! कदाचित् असंही घडू शकेल की एकादा दीर्घ तपस्वी, किंवा महोन्नत ऋषी माझ्या शरीरात प्राण फुंकू शकेल. काहीही असो, ही एका पित्याची अंतिम इच्छा समजून ती जरूर पुरी कर."

यानन्तर एका आठवड्याच्या आतच मकरध्वजाचे देहावसान झाले.

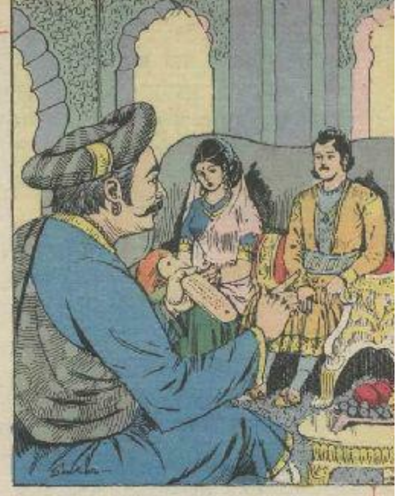
पित्याच्या इच्छेनुसार मलयसिंहने त्याच्या शरीराला अग्निसंस्कार न करता त्याला लेपन करवून चंदनाच्या एका विशिष्ट प्रकारच्या पेटीत शव सुरक्षित ठेवले.

यानन्तर मलयसिंह अंगराज्याच्या सिंहासनावर बसला. कलिंग राज्याची राजकुमारी विद्युल्लता हिच्याशी त्याचा विवाहही झाला. विद्युल्लता अत्यन्त लावण्यवती होती. अन् त्याचबरोबर ती मूर्तिमन्त सुशीलतेची प्रतिमाही होती.

पुढे योग्य समयी विद्युल्लतेला दिवस राहिले. राजज्योतिष्याने 'तिला मुलगाच होणार' असे भविष्यकथन केले. पण ते भविष्य सांगताना ज्योतिषाच्या चेहऱ्यावर सूक्ष्मसे भयाचे भाव उमटलेले राजाच्या लक्षात आले. मलयसिंहने त्याला अभय देत सत्यकथन करायला विनवले. तेंव्हा ज्योतिषी म्हणाला, "महाराज, एक महिन्याच्या आत महाराणींचा सर्पदंशाने मृत्यु संभवतो!".

ज्योतिषाच्या या भविष्यकथनाने राजदम्पति दु:खाने व्याकुळ झाली. या क्षणापर्यन्त राज्याचा वारस जन्माला येणार, म्हणून दोघेही खूप आनन्दात होते. पण त्या आनन्दाची जागा या सर्पदंशाच्या भीतीने घेतली.

ज्योतिषी निघून गेल्यावर विद्युल्लतेला

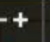
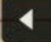

मलयसिंह म्हणाला, "या ज्योतिषांचं भविष्यकथन नेहमी खरंच ठरतं, असं काही नाही. तेव्हा या सर्पदंशावर विश्वास ठेवून काळजीत पडणं, दु:ख करणं उचित नव्हे. आपल्या साऱ्या शक्ती एकवटून मी तुझं रक्षण करीन. तू मुळीच काळजी करू नकोस."

त्या दिवसापासून राजाने सैनिकांना राज्यात दिसेल ते ते वारूळ नष्ट करायचा आदेश दिला. त्याने अशीही घोषणा केली की राज्यातल्या प्रत्येक घरातील लोकांना घरटी एक एक मुंगुस पाळणे अनिवार्य आहे.

मलयसिंहाने स्वत: एक गरूड पक्षी पाळला. हा गरूड सदासर्वकाळ राजाच्या खांद्यावर आरूढ असे. या सर्व उपायांमुळे

कोणतेही संकट न येता महाराणीने काही दिवस मुक्तपणे व्यतीत केले. नन्तर पौर्णिमेचा दिवस आला. सर्पदंशाच्या भयानक भीतीचा तो शेवटचा दिवस! तो दिवस टळला म्हणजे ज्योतिष खोटे ठरणार होते, त्यावर मात होणार होती.

रात्री विद्युल्लता राजाला म्हणाली, "या टिपूर चांदण्यात थोडा वेळ बगीच्यात हिंडावंसं वाटतंय मला. तुम्ही हो म्हणत असाल तर चलू या?"

मलयसिंह तिला नकार देऊ शकला नाही. चन्द्र आकाशात नुकताच वर आला होता. दोघे रमतगमत बागेत फिरू लागले. खुद्द विद्युल्लतेच्याच खांद्यावर बसलेला गरूड अकस्मात हवेत उडाला व जवळच्याच अशोकवृक्षावर सरपटणारा साप त्याने पंजात पकडला. सापाला घेऊन तो दूर जायच्या विचारात होता, पण गरुडाच्या नरड्यातून सुटून बरोबर विद्युल्लतेच्याच देहावर पडला!

या आकस्मिक प्रकाराने राणी विद्युल्लता घाबरून जोराने ओरडली. सर्पाने आपली फणा पसरली व राणीच्या खांद्यावर डंख मारला. राणी बेशुद्ध होऊन जमिनीवर कोसळली.

राजवैद्य लगेच धावतपळत हजर झाले, परन्तु तोपर्यन्त विषप्रभावाने राणीचे प्राणोत्क्रमणही झाले होते.

विद्युल्लतेच्या मृत्यूमुळे राजा दुःखाने वेडापिसा झाला. राणीच्या सुन्दर चेहऱ्याकडे पाहून तर असे वाटत होते, की या अद्भुत सौन्दर्यराशीची मालकीण शान्त झोपेत आहे. तो सुंदर देह जसाच्या तसा असलेला पाहून राजाला तो अग्निनारायणाला अर्पण करावेसे वाटेना: म्हणून तिच्या शवालाही लेप वगैरे लावून, चंदनाच्या पेटीत घालून त्याने तेही आपल्या पित्याच्या पेटीच्या खोलीतच ठेवून दिले.

कालौघात असेच काही महिने निघून गेले आणि एक दिवस हिमालयात तपस्या करत रहाणारे चैतन्य आनन्दस्वामी मलयसिंहच्या राज्यात आले. हास्यवदनाने त्यांनी राजाला आशिर्वाद देऊन म्हटले, "पुत्र! तू मला काही सांगायची गरज नाही. जे काही घडलं, ते सर्वकाही मला माहीत आहे. निसर्गाविरुद्ध जाऊन केलेली कामं विनाशकारीच सिद्ध होतात. आपल्या पित्याच्या शवाला अग्निसंस्कार न करता तू ते सुरक्षित ठेवलेस म्हणूनच अपघाताने तुझ्या धर्मपत्नीचा अकाली मृत्यु झाला! अजूनही काही बिघडलं नाही; आपल्या पित्याच्या शवाचे दहन कर, म्हणने तुझी पत्नी जिवन्त होईल."

मलयसिंह आता विचारात पडला. नन्तर हात जोडून तो विनयाने म्हणाला, "स्वामीमहाराज! आपण मृतकांना प्राणदान देऊ शकणार नाही?"

महर्षि हसून म्हणाले, "माझी तपोशक्ती सीमित आहे. मी केवळ एकच जीव वाचवू शकतो. बोल राजा, कोणाला वाचवू? पत्नीला, की पित्याला?"

मलयसिंह जराही विचारात न पडता पटकन् अुत्तरला, "माझे पिता मकरध्वज यांना प्राणदान द्यावं स्वामी!"

"राजा तू मोठा विवेकशील आहेस, म्हणूनच आपल्या तीनही प्रियजनांना

प्राणदान देऊ शकत आहेस तू राजा!'' महर्षी राजा मलयसिंहचे अभिनन्दन करत म्हणाले.

गोष्ट इथेच थांबवून वेताळ विक्रमराजाला म्हणाला, ''राजा, चैतन्यस्वामीचं बोलणं परस्परविरोधी वाटतं. प्रथम ते म्हणाले की आपण आपल्या तपोबळाने एकच माणूस वाचवू शकतो. पण, मलयसिंहाने आपल्या पित्यालाच वाचवायची विनन्ती करताच ते म्हणतात की तू आपल्या विवेकाने तीनही जीव वाचवले आहेस! त्या महर्षींच्या बाबत एक गोष्ट माझ्या बरोबर लक्षात येत नाहीये; आपल्याला मलयसिंहचे वडील आणि पत्नी यांच्याबद्दलच माहीत आहे. पण महर्षी तर तीन व्यक्तीच्या जीवदानाबद्दल बोललेत. हा तिसरा प्राणी कोण? माझ्या या साऱ्या प्रश्नांची अुत्तरं माहीत असूनही द्यायची टाळलीस, तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडे-तुकडे होअून पडतील.''

वेताळाच्या संदेहांच्या अुत्तरादाखल राजा विक्रम म्हणाला, ''राजा मलयसिंहला केवळ 'पितृभक्त' समजण्यात चूक होईल. त्याला आपली धर्मपत्नी प्राणाहूनही प्रिय होती. म्हणूनच तिच्या मृत्युनन्तर त्याने दुसऱ्या विवाहाचा विचारही केला नाही. महर्षी तर म्हणाले की पित्याची दहनक्रिया न केल्याच्या दोषामुळेच विद्युल्लतेचा अकालमृत्यु ओढवला आहे. यावरून मलयसिंह समजून चुकला की महर्षींनी पित्याला प्राणदान दिले की दोषनिवारण होअून विद्युल्लताही पुन्हा सजीव होअून अुठेल! म्हणूनच त्याने महर्षींना आपल्या पित्याला प्राणदान देण्याची प्रार्थना केली. इतक्या बारीक ज्ञानाबद्दलच महर्षींनी 'महान् विवेकी' म्हणून मलयसिंहाचे अभिनन्दन केले. आता विद्युल्लता वाचली की तिच्या अुदरातला गर्भही वाचणारच ना? तो गर्भ म्हणजेच महर्षींना अभिप्रेत असणारा तिसरा प्राणी.''

आशा तऱ्हेने विक्रमाचे मौन भंग करून वेताळ पुन्हा एकदा त्या प्रेतासह अदृश्य होअून झाडावर जाअून बसला.

लबाड गुरुनाथ

गुरुनाथ हा मोठा लबाड प्राणी! तो तरूण अन् चांगला धडधाकट असून शहरात जाअून रहायची त्याची तीव्र इच्छा होती. गावात त्याचं एक जुनंपुराणं घर होतं. बऱ्याच दिवसांपासून गुरुनाथ ते विकायच्या प्रयत्नात होता, पण ते घर कोणी पाचशेलाही विचारत नव्हतं.

गुरुनाथ असाच एकदा शहरात गेला असताना श्रीकान्त नावाच्या एका माणसाशी त्याचा परिचय झाला. बोलताबोलता श्रीकान्त म्हणाला, ''मी दम्यानं भारी हैराण झालोय. माझे डॉक्टर म्हणतात की हवाबदल करण्यासाठी मी दुसरीकडे कुठे जाअून रहावं.''

गुरुनाथला ही संधी छान वाटली; तो म्हणाला, ''म्हणजे मोकळ्या हवेत जाअून रहा, असंच ना?''

''हो, हो! तसंच. या शहराजवळच्या एकाद्या खेड्यात घर विकाअू असेल तर बघावं म्हणतोय मी. आहे असं एकादं घर?'' श्रीकान्तनं विचारलं.

गुरुनाथ जोराने हसत म्हणाला, ''मोठ्या भाग्यानंच आपली दोघांची गाठ पडली म्हणायची! मला आपलं घर विकायचंच आहे. किंमतही काही जास्त नाहीय. फक्त पंधराशे रुपये! घेअून टाका ना तुम्हीच ते.''

''घर खरीदणं मला काहीच अडचणीचं नाही. पण तुमच्या गावचं हवापाणी मला मानवेल की नाही हाच प्रश्न आहे.'' श्रीकान्तनं शंका व्यक्त केली.

''अरे, याबाबतीत अगदी निश्चिन्त रहा तुम्ही. मलाच पहा ना! कसा धडधाकट आहे मी! पंचवीस वर्षांपूर्वी मी जेंव्हा या गावात आलो, तेंव्हा मला चालताही येत नव्हतं, खाटेवरच पडून असे मी! पण आता पहा! हा सगळा आमच्या गावच्या हवापाण्याचाच तर प्रभाव.'' गुरुनाथ म्हणाला.

ज्योति यादव

श्रीकान्त गुरुनाथच्या गावी गेला, त्याचं घर पाहिलं, अन् शेवटी पंधराशे रुपये देऊन त्यानं ते विकतही घेतलं.

त्याच गावातला एक माणूस गुरुनाथचा कट्टर दुष्मन होता. गुरुनाथचं घर विकलं गेलेलं त्याला पहावलं नाही. श्रीकान्तकडे जाऊन तो इथे का राहायला आला वगैरे माहिती त्यानं काढली. तो श्रीकान्तला म्हणाला, "त्या लबाड गुरुनाथनं तुम्हाला चांगलंच फसवलंय. तो बोललेलं सगळं साफ खोटं आहे! तो तर याच गावात जन्मला अन् वाढला. चालता न येण्याइतका आजारीही तो कधी पडला नव्हता!"

गुरुनाथ आता लवकरच गाव सोडून शहरात रहायला जाईल, हे ओळखून श्रीकान्तनं त्याला शोधून काढून रागाने विचारलं, "मला वाटलं होते की तू एक सभ्य माणूस आहेस! किती खोटं बोललास तू माझ्याशी!"

गुरुनाथ जराही विचलित न होता म्हणाला, "गैरसमज झालेला दिसतोय तुमचा!"

"तू तर म्हणाला होतास, की गावात आलास नेंव्हा तुला चालताही येत नव्हतं, पलंगावरच पडून रहात होतास. अन् आता मला कळलंय की तू कधी आजारी पडलाच नव्हतास."

"ओहो! तुमच्या रागाचं कारण हे आहे होय? मग ऐकाच तर. माफ करा, पण मी काय तुम्हाला असं म्हणालो होतो, की मी आजारी होतो? 'या गावात आलो' या शब्दांचा अर्थ इतकाच, की मी इथे जन्मलो; अन् जन्मलो तेंव्हा मला चालता येत नव्हतं, हे बरोबरच नव्हे का? मी तर तुम्हाला सांगत होतो की या गावचं हवापाणी अगदी अुत्तम आहे, बरोबर नं? ते जर चांगलं नसतं, तर मी इतका निरोगी, धडधाकट असणं शक्य होतं का?" श्रीकान्तचा क्रोध थंड पाडत गुरुनाथ बोलला.

गुरुनाथच्या बोलण्यातलं सत्य श्रीकान्त समजून चुकला अन् केवळ डोकं हलवून गप्पच राहिला!

चांदोबा पुरवणी-६५

भारतातील पशु-पक्षी

शान्तिचिन्ह-कबुतर

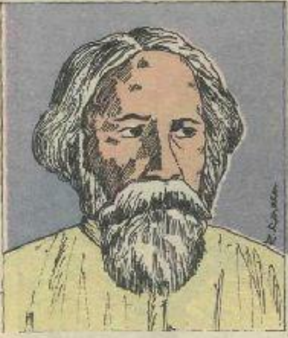
बायबलच्या गोष्टीनुसार, जेंव्हा जलप्रलय झाला, तेंव्हा नोहाच्या कुटुंबाने काही पक्षी व प्राणी बरोबर घेऊन नावेतून प्रवास केला. प्रवास करता करता नोहाने, आसपास कुठे भूमि आहे की काय, हे पहाण्यासाठी एक कबुतर सोडले. दोन वेळा अुडून दोन्ही वेळा ते कबुतर तसेच परत आले. तिसऱ्या वेळी मात्र ते आपल्या चोचीतून 'ऑलिव्ह' ची एक कोवळी डहाळी घेअून आले. कबुतर ज्या दिशेकडून आले, त्या दिशेकडे नोहाने आपली नौका हाकारली. आणि तो सुरक्षितपणे जमिनीवर अुतरला. कबुतर हे शान्तिसूचक आहे, शांतिचिन्ह आहे. जेंव्हा जेंव्हा कबुतराचे चित्र काढले जाते, तेंव्हा तेंव्हा आजही त्याच्या चोचीत ही डहाळी दाखवली जाते. शान्तिदूत ज्याप्रमाणे आपसात कधी लढत नाहीत, त्याचप्रमाणे कबुतर आपल्या जातीतल्या किंवा अन्य कोणत्याही पक्ष्यांशी सहसा झगडत नाही.

कबुतरांसारखेच दिसणारे, पण आकाराने काहीसे लहान असे काही पक्षी आहेत. त्यांच्या पैकी ज्यांच्या मानेच्या खालील भागावर अंगठीसारखी रेघ असते, त्यांना 'अंगठी कबुतर' असे म्हणतात. यांचे शरीर फिक्या खाकी रंगाचे असते. वांगणी रंगाची कबुतरे (यांना आपण 'पारवे' म्हणतो) या अंगठी कबुतरांपेक्षा मोठी असतात.

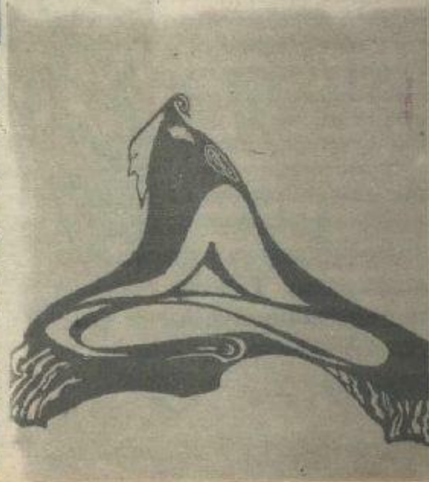
सर्व प्रकारच्या कबुतरांत अंगठी व वांगणी कबुतरेच आकाराने मोठी असतात. त्यांच्या गळ्याच्या दोन्ही बाजूंना काळे डाग, निळ्या व खाकी रंगाच्या रेघा असतात. त्यांची लांबट शेपटी पांढरी किंवा खाकी असते. टिपकेवाली कबुतरे दिसायला फारच सुंदर असतात. खाकी कबुतरांच्या पोटाच्या खालच्या बाजूला पांढरे ठिपके असतात. या कबुतरांच्या गळ्यावर असणारे पांढरे व काळे ठिपके मुद्दाम रेखाटल्यासारखे वाटतात

रवीन्द्रनाथ टागोर

विश्वकवि रवीन्द्रनाथ टागोर एकदा जहाजाने पेरू देशाकडे जात होते. पण वाटेतच त्यांची प्रकृति बिघडली व जहाजाच्या डॉक्टरने त्यांना जहाजयात्रा मधेच थांबवून काही दिवस विश्रांती घेण्याचा सल्ला दिला. त्यांच्या हितचिंतकांनीही त्यांना आग्रह केला व तो मानून रवीन्द्रनाथ ब्यूनॉसएअर्सला अुतरले.

व्हिक्टोरिया ओकांपोच्या मनात रवीन्द्रनाथांबद्दल फार आदर होता. ब्यूनॉसएअर्समधे त्यांनी रवीन्द्रनाथांचे स्वागत करून शहराबाहेरील आपल्या स्वतःच्या घरात त्यांची रहाण्याची व्यवस्था केली. प्रकृति जसजशी सुधारू लागली तसतशी रवीन्द्रनाथांनी लगेच कविता लेखनाला सुरुवात केली.

एके दिवशी व्हिक्टोरिया ओकांपो

त्यांचा कवितांची वही चाळून पहात होत्या, तेंव्हा त्यांना असे आढळले की रवीन्द्रनाथांनी अधेमधे शाईनेच सुंदर चित्रेही रेखाटली आहेत! त्यातील मुख्यतः मानवी चित्रे पाहून त्या फारच आश्चर्यचकित झाल्या. ती चित्रकला त्यांना अगदी सजीव व स्फूर्तिदायक वाटली. खूपच प्रसन्नतेने त्यांनी रवीन्द्रजींना विचारले, "तुम्ही किती अुच्च दर्जाचे चित्रकार आहात, हे माहीत आहे तुम्हाला?"

हळूच हसून रवीन्द्रनाथ गप्पच राहिले. त्या महान कवीच्या अंतःकरणात जी अद्‌भुत चित्रकला स्फुरली होती, तिला या बोलण्याने प्रोत्साहन मिळाले.

ही घटना रवीन्द्रनाथ टागोर ६७ वर्षांचे असताना, १९२४ मधे घडली. त्यांची प्रतिभा तर नित्यनवीन असे, त्यामुळेच या वयांतले चित्र काढण्याचे काम त्यांनी अत्यंत अुत्साहाने आपल्या जीवनाच्या अंतापर्यन्त चालूच ठेवले.

रवीन्द्रजी बहुधा आपली चित्रे साध्या शाईनेच रेखाटत. माणसांचे चेहरे, पक्षांची व निसर्गाची दृश्ये हे त्यांचे आवडते विषय असत. त्यांच्या चित्रकलेवर पाश्चात्य कलेची छाप दिसत असली, तरी ती चित्रे एकदम निराळी व मौलिक असत. ते म्हणत की, "आपण जीवनातील विविध क्षेत्रात नाना प्रकारचे अनुभव घेत असतो. हे अनुभव अगदी स्वतन्त्र व मुक्त असतात. कुठल्याच विशेष अशा क्षेत्राशी ते बांधले गेलेले नसतात. अशा अनुभवांचेच सदैव मनन-चिंतन करत पुढे जाण्याची एकान्त यात्रा म्हणजेच कला होय."

रवीन्द्रनाथ टागोर यांना १९४१ मधे मृत्यु झाला. तोपर्यन्त त्यांनी २.४०० चित्रे रेखाटली होती. या चित्रांपासून आधुनिक भारतीय कलाकारांना खूपच स्फूर्ती व मार्गदर्शन मिळते.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. अमेरिकेच्या राष्ट्रीय ध्वजात किती पट्टे आहेत? ते काय सूचित करतात?
२. भरतमुनींनी 'नाट्यशास्त्र' लिहिले. भरत नामक शब्द भारतीय संगीताचे तीन अंश सूचित करतात असे मानले जाते. ते अंश कोणते?
३. इटलीत 'सोन्याचे सफरचन्द' कशाला म्हणतात?
४. 'कवींचा कवि' असे इंग्रजीत कोणाला म्हटले जाई?
५. 'काबुकी' हा नृत्यविशेष कोणत्या देशाचे वैशिष्ट्य आहे?
६. एक पुष्पवृक्ष एका देशातून आपल्या देशात आणला गेला. वृक्ष आजही इथे अस्तित्वात आहे, पण ज्या देशातून तो येथे आला, त्या देशातून मात्र तो नाहीसा झाला आहे. तो देश कोणता व ते झाड कोणते?
७. 'आइसलॅण्ड' १९१२ त कोणत्या देशापासून मुक्त होऊन स्वतन्त्र झाला?
८. इंग्लंड ते ऑस्ट्रेलिया हा प्रवास विमानाने एकटीनेच करणारी महिला कोण?
९. जगातले सर्वात मोठे चर्च कोणते?
१०. एक बेट रोमच्या हाती आले अन् तेंव्हाच एका नव्या राज्याचे बीजारोपण झाले. त्या बेटाचे नाव काय व ही घटना केंव्हा घडली?
११. राजा कुमारगुप्त व त्याचा पुत्र स्कंदगुप्त यांच्या समकालीन सुप्रसिद्ध गणित-शास्त्रज्ञ कोण होता?
१२. इंग्लंड व आयर्लंड एक झाले, तेंव्हा तेथे एका राणीचे शासन चालू होते. तिचे नाव काय?
१३. काळ्या जातीचे नेता मार्टिन लूथर किंग यांचा जन्म कोणत्या शहरी झाला?
१४. जस्त कोणत्या देशात सर्वात अधिक सापडते?
१५. आपल्या ध्वजात अशोक चक्र आहे. परन्तु आफ्रिकेतील एका ध्वजावर कसलेही चिन्ह नाही. त्या देशाचे नाव काय? तो कोणता ध्वज?

उत्तरे

१. तेरा रेषा. स्वातंत्र्यापूर्वी ज्या तेरा वसाहती होत्या त्यांच्या निर्देशक अशा या रेषा आहेत.
२. भाव, राग, ताल.
३. टोमॅटो.
४. एडमंड स्पेन्सर (१५५२-९९).
५. जपान.
६. गुलमोहोर, मादागास्कर.
७. डेन्मार्क.
८. एमी जॉन्सन.
९. व्हॅटिकन नगरातील सेंट पीटर्स बॅसिलिका.
१०. सिसिली (ई.स.पू. २४१).
११. आर्यभट्ट.
१२. राणी ॲन.
१३. अमेरिकेतील ॲटलांटा.
१४. मलेशिया.
१५. लिबिया, हिरवा ध्वज.

धर्मरक्षण

नीरजा शहरातच जन्मली आणि वाढली. प्रथमच तिला आत्याच्या मुलीच्या लग्नानिमित्त खेड्यात जायची संधी मिळाली. तिचे बाबा नीलकंठ याच शहरात हिऱ्यांचे मोठे व्यापारी होते. सख्या बहिणीच्या घरचे कार्य असल्याने कसातरी वेळ काढून ते लग्नाला गेले होते.

वधूवरांच्या डोक्यांवर अक्षता टाकून, त्यांना आशिर्वाद देऊन, नीलकंठ शहराकडे निघाला. तेंव्हा नीरजा म्हणाली, "बाबा, इथे एक आठवडाभर तरी रहावंसं वाटतंय मला. गावच्या चहू बाजूंना असलेले बगीचे, जंगलं अन् डोंगरांनी मला खूप भुरळ घातलीय."

नीलकंठ तिला नकार देणार, इतक्यात त्याची दुसरी भाची कमलाने मधे पडून म्हटले, "मामा, नीरजाला इथं जे जे पहाचंय ते ते दाखवून मी स्वतः शहरात येऊन घरी सोडीन तिला. आता 'हो' म्हणा ना मामा!"

नीलकंठची बहीणही म्हणाली, "नीरजाची इच्छा ठोकरू नकोस नीलकंठ, राहू दे काही दिवस तिला इथेच."

नीलकंठला त्यांची विनंती मानावीच लागली.

नीरजाला गावातील आमराया खूपच आवडल्या. टेकडीवर असणारे देवीचे मंदिरही तिला फार आवडले. गुलाबाच्या फुलांच्या बागांनी तिला वेड लावले. या बागेजवळच एक डोंगर होता. या डोंगरावरून सूर्योदयाचे दृश्य पहाणे म्हणजे डोळ्यांना एक मेजवानीच असे. ते पहाण्यासाठी ती रोज सकाळी खूप लवकर उठून स्नान करून कमलाबरोबर त्या फूलबागेत जाई.

त्या दिवशी तब्येत ठीक नसल्यामुळे कमला नीरजाबरोबर गेली नाही. नीरजा एकटीच बागेत गेली. ती जेंव्हा परत निघाली,

सुमति अभ्यंकर

तेंव्हा एका झाडावर तिला चांगले तळहाताएवढे पांढऱ्या गुलाबाचे फूल दिसले. ते तोडावे म्हणून तिने हात पुढे केला, इतक्यात तिच्या पायात एक काटा घुसला.

दुःखाने कळवळून, फुलाचा नाद सोडून, तिने आपल्या पायाकडे वाकून पाहिले. पण तिला आपल्या पावलावर शेजारी-शेजारी असलेले रक्ताचे दोन थेंब दिसले; अन् त्याबरोबरच एक काळा नाग झपाट्याने शेजारच्या झाडीत घुसत असलेलाही दिसला.

पायाला बोचलेला काटा नसून आपल्याला तो सापच डसला हे ध्यानात येऊन ती एकदम बेशुद्ध होऊन जमिनीवर कोसळली!

नीरजा जेंव्हा शुद्धीवर आली, तेंव्हा आपण एका झोपडीवजा घरात बाजेवर पडले आहोत, बाजूलाच एक तरूण बसलेला असून तो अगदी लक्षपूर्वक आपल्या चेहऱ्याकडे पहात आहे असे तिला आढळून आले. नीरजा सावध होत असलेली पाहून त्याला खूपच आनन्द झाला अन् मोठ्या समाधानाने तो तिला म्हणाला, "हं ! आता काही धोका नाही राहिला. आता कसं वाटंतय तुला? अजून चक्कर तर नाही येत ना?"

नीरजाने फक्त मान हलवून, तसे काही होत नसल्याचे सुचवले. तो तरूण तिला म्हणाला, "अजून थोडा वेळ अशीच पडून रहा. तुला गुलाबाच्या बागेत जमिनीवर पडलेली पाहिली अन् तुझ्या घरी निरोप पाठवून मी तुला तशीच अुचलून इथे घेऊन आलो अन् अुपचार केला."

इतक्यात नीरजाची आत्या अन् तिचे यजमान तिथे येऊन पोचले.

आत्याने त्या तरूणाचे दोन्ही हात पकडत म्हटले, "राजेश, पोरा तू आमच्या नीरजाला पुनर्जन्म दिलास."

आत्या नीरजाला घरी घेऊन जाऊ इच्छित होती. पण 'औषधाचा कसा परिणाम होत आहे, हे पहाण्यासाठी आज नीरजाने इथेच रहावे' असा राजेशने आग्रह धरला.

दुसऱ्या दिवशी नीरजा खडखडीत बरी होऊन आत्याच्या घरी निघून गेली. नंतर आत्याने तिला राजेशबद्दलची सर्व माहिती सांगितली.

राजेशचे वडील त्या गावातच रहात असत. जी काही थोडीबहुत जमीन होती,

तीत ते शेतीवाडी करीत आणि त्या व शेजार गावच्या लोकांना झाडपाल्यांची व मुळ्यांची औषधे देऊन फुकट अुपचार करीत असत. एक वर्षापूर्वी त्यांचा अकस्मात मृत्यु झाला. तेंव्हापासून त्यांची गादी चालवून राजेशनेही ती मुफ्तसेवा चालू ठेवली होती.

राजेशच्या रुबाबदारपणाने नीरजाला आकर्षित केले. त्याने आपल्याला प्राणदान दिल्यामुळे त्याच्या बाबतीत तिला कृतज्ञताही वाटत होती.

एक आठवडाभर ती त्या गावात राहिली. या सगळ्या दिवसात ती राजेशला भेटून त्याच्याशी गप्पागोष्टी करत असे. त्याच्याशी बोलताना तिला वाटे की आपण इथे याच गावात राजेशबरोबर रहावे. ज्या दिवशी ती आपल्या शहराकडे निघाली त्यादिवशी तिने आपले मन राजेशसमोर अुघडे केले. ती त्याला म्हणाली, "तू मला नवीन जीवन दिलं आहेस. तुझ्याशी विवाह करणं हा माझा धर्म आहे, कारण माझं जीवन तुझंच आहे. माझ्याशी विवाह करायला तुझी काही हरकत आहे का?"

जरासा विचार करून राजेश म्हणाला, "मी तुझ्या कुटुंबाची सारी माहिती मिळवलीय. तुझ्या अन् माझ्या आर्थिक परिस्थितीत फार फरक आहे, एक खोल दरीच मधे आहे असं समज ना! मग हे कसं शक्य आहे?"

त्याच्या या अुत्तराने नीरजाचा चेहरा कोमेजला, स्वतःला संभाळून घेत ती

म्हणाली, "इथे या फरकाचा प्रश्नच कुठे येतो? मी अगदी मनापासून तुझ्यावर प्रेम करतेय. तू फक्त इतकंच सांग की मी तुला हवी आहे की नको!"

"ती जबाबदारी माझ्यावर सोड तू." असे म्हणत नीरजा तेथून निघाली अन् शहरात आपल्या घरी परतली. घरी पोचल्याबरोबर तिने गावात काय घडले ते सारे सविस्तर आपल्या आईवडलांना सांगितले, अन पुढे ती म्हणाली, "राजेश माझा प्राणदाता आहे. माझा भावी पती आहे तो." तिच्या बोलण्यातून तिचा निश्चय प्रतीत होत होता.

एकुलत्या एका मुलीची इच्छा डावलण्याइतके तिचे आईबाप अनुदार तर नव्हतेच. राजेशशी बोलण्याकरता दुसऱ्याच

दिवशी नीलकंठ त्याच्या गावी गेला.

त्याच दिवशी रात्र होण्यापूर्वी नीलकण्ठ परत आला आणि बायको व मुलीला म्हणाला, "हे लग्न होणार नाही."

पित्याचे हे बोलणे ऐकून नीरजा अवाक् झाली. 'असं का?' हे विचारायला सुध्दा तिचे तोंड उघडेना! पण पित्यानेच कारण सांगितले, "तो म्हणतोय की —लग्नानन्तर मी शहरात येऊन घरजावई बनून रहाणार नाही. आपल्या वडलांची वेद्यकीच इथे राहून चालू ठेवणं हा माझा धर्म आहे. पण आपल्या घरचाही तो जावई अन् मुलगाही बनतो ना? माझ्या व्यापार पुढे चालू ठेवणं हा ही त्याचा धर्म नाही बनत का? मी त्याला खूप समजावून पाहिलं, पण तो आपला हेका सोडायला मुळीच तयार नाही." नीरजालाही असे वाटले की या मामल्यात दोष राजेशचाच आहे. तिने स्वतःच राजेशला भेटून विचारायचा निश्चय केला. दुसऱ्याच दिवशी गावी पोचून सरळ राजेशकडेच गेली.

दुपारची वेळ होती. भोजन संपवून हात धुताधुताच दुरून येत असलेली नीरजा राजेशला दिसली. तो तिला म्हणाला, "इतक्या कडक उन्हातून कशी काय आलीस? बस जरा, तुझ्यासाठी जेवायला काहीतरी बनवतो."

आपला राग न दिसू देता नीरजा म्हणाली, "आपल्या आत्याकडे पोटभर खाऊनच आलेय मी. तुझ्याशी काही महत्वाचं बोलायचं आहे."

"ठीक आहे, बोल. काय एवढं महत्त्वाचं आहे?" राजेशने विचारले.

नीरजा काहीशा कटु आवाजात बोलू लागली, "हं:! धर्माबाबत लंबंचौडं व्याख्यान देऊन माझ्या बाबांना परत पाठवलंस तू! मुलगा म्हणून आपल्या वडलांचा धंदा पुढे चालवणं तुझं कर्तव्य आहे, तर मीही आपल्या बाबांची एकटी एक मुलगी म्हणून त्यांचा धन्दा चालू राहील असं पहाणं, हे माझं कर्तव्य नाही काय? ते न्यायसंगत नव्हे? धर्मपालनात स्त्री असो वा पुरुष, दोन्ही सारखेच ना? त्यात फरक कसा होऊ शकतो?"

तिचा आवेश पाहून राजेशला हसू आले अन् जवळच थाळीत ठेवलेल्या आंब्याच्या फोडींकडे निर्देश करत तो म्हणाला, "अगोदर या आंब्याच्या फोडी खा अन् आपला राग शान्त कर बरं!"

"सांगितलं ना, की मी पोटभर जेवून आल्येय? अगोदर मला आपल्या प्रश्नाचं उत्तर हवंय." नीरजा म्हणाली.

इतक्यात बोळाच्या दरवाजातून एक भिकारी ओरडत पुढे गेला, "अरे या भुकेनं तडफडणाऱ्या पोटाला गोळाभर अन्न देऊन वाचवा हो कोणी तरी!"

आंब्याच्या फोडी ताबडतोब भिकाऱ्याच्या झोळीत घालून परत येऊन राजेश म्हणाला, "तू तर पोटभर खाल्लं आहेस म्हणतेस. मग त्या बिचाऱ्या भिकाऱ्याला त्या फोडी देऊन टाकणं, हा माझा धर्म बनतो. इथे एक न्यायधर्म आहे. ते किती मर्यादिपर्यन्त बरोबर आहे, हे मला नाही ठाऊक. पण ऐक. शहरात तर कित्येक व्यापारी आहेत. तुझ्या वडलांचा व्यापार समज बन्द झाला, तर त्यात कुणाचंच नुकसान होणार नाही, लोक दुसऱ्या दुकानात माल खरीदू शकतील. पण मी या गावातल्या गरीब जनते वर फुकट उपचार केले नाहीत, तर ते लोक मात्र बिचारे मरून जातील, त्यांचं फार नुकसान होईल. या गावात दुसरा कोणी वैद्य येणार नाही, कारण इथल्या प्राप्तीला मर्यादा आहेत. तेंव्हा स्वतःच्या गरजेकरता, लाभाकरता करायच्या कामापेक्षा इतरांची सेवा करणं अधिक श्रेयकर नव्हे का? मी तर तोच मूळ धर्म समजतो. म्हणूनच यात स्त्री किंवा पुरुष यातला फरक संभवतच नाही."

राजेशच्या या बोलण्याने 'आज आपल्याला जीवनातलं एक नवीन सत्य उमगलं' असे नीरजाला वाटले. ती एकदम घरी जाण्यासाठी उठून उभी राहिली.

राजेशने आश्चर्याने विचारले, "हे काय? काही न बोलताच निघालीस?"

"हं, तुझा हा धर्मोपदेश ऐकल्यावर, माझ्या बाबांशी तू काय बोलला असशील याबद्दल तर्क करणं मूर्खपणाच आहे. घरी खूप कामं पडली आहेत. आम्ही वधूपक्षाचे ना!" असे म्हणत नीरजाने लाजून मान खाली घातली.

बोलणारा पोपट

राजाराम हा गावातला एक मोठा शेतकरी. त्याला घमेंड होती की, संपत्ती व बुद्धि या दोहोत आपल्या बरोबरीचा कोणी माणूस आसपास कुठे अस्तित्वात असणे शक्य नाही.

शहरात गेला की दिसेल ती नवीन वस्तु खरेदी करून तो गावात आणी अन् गाववाल्यांशी तिचं गुणवर्णन करीत राही. या बोलण्यात त्याचा असाही भाव असे, की अशी वस्तु फक्त आपणच खरेदी करू शकतो, इतर कोणाची तितकी ऐपतच नाही! तो पैज लावून सांगे, की आपल्या घरात असलेल्या साऱ्या मौल्यवान वस्तु मोठमोठ्या जमीनदारांच्या घरीं किंवा दरबारातही असणे अशक्य!

एके दिवशी एकजण त्याला सांगू लागला, "तुम्हाला माहीत आहे? आपल्या गावातल्या गोविंदाकडे एक 'बोलणारा पोपट' आहे."

राजाराम आश्चर्यचकित होत म्हणाला, "बोलणारा पोपट अन् गाणारं-घुबड असल्या गोष्टी फार जुन्या झाल्या! असल्या भाकडकथांवर आता कोणी विश्वासच नाही ठेवणार; समजलास तू?"

"अरे पण! एकदा गोविन्दाकडे जाऊन तर बघा!" तिथे बसलेल्या दुसऱ्या एकाने सल्ला दिला.

राजाराम तावडतोब सरळ गोविन्दाच्या घराकडे गेला. तो जेंव्हा तिथे पोचला, तेंव्हा गोविन्दा परसात काही काम करत होता. त्यामुळे राजारामच्या हाका त्याला ऐकूच गेल्या नाहीत.

आता काय करावे अशा विचारात असतानाच राजारामच्या कानी शब्द पडले, "याहो, आत या ना! बसा, गोविन्दा घरातच आहे. आता येईल तो."

माणूस तर कोणीच दिसत नव्हते, पण बोलणे मात्र ऐकू येत होते; म्हणून राजाराम इकडेतिकडे पाहू लागला. तेंव्हा त्याला दिसले की भिंतीशी ठेवलेल्या पिंजऱ्यात एक पोपट आहे. राजारामला समोर पाहिल्यावर पोपट पुन्हा एकदा सारे काही तेच बोलला. आपले इतक्या आदरपूर्वक स्वागत करणारा कोणी माणूस नसून पोपटच हे लक्षात आल्यावर राजाराम भलताच आश्चर्यात पडला!

इतक्यात गोविन्दा आतून तेथे आला अन् राजारामला समोर पाहून त्याने विचारले, "गरीबाकडे कसं काय येणं झाल?"

आपल्या येण्याचा अुद्देश सरळसरळ न सांगता राजाराम म्हणाला, "आपल्या शेताकडे जात होतो. पण तुझ्या घरातून एक निराळाच आवाज ऐकू आला. आत येऊन पहातो, तो पोपटाचा आवाज! कुठून आणलास हा पोपट?"

"नुकताच एक डोंगरी मुलगा याला आपल्या खांद्यावरून नेत असलेला दिसला मला. मग पाच रुपये देऊन मी हा त्याच्याजवळून विकत घेतला. पक्षांना शिकवणं अवगत आहे मला. मी त्याला नंतर गाणं अन् आदरानं बोलणं वगैरे शिकवलं."

"ओ हो! असं आहे होय? इतक्या आदरानं बोलणारे पोपट क्वचित आढळतात. हा पोपट मला देऊन टाक ना! मी एक हजार रुपये देईन तुला! तू तर नव्या एकाद्या पोपटालाही पुन्हा शिकवू शकशील! एका पोपटाची इतकी किंमत तरी कोण देईल तुला?" त्याला

लालूच दाखवत राजाराम बोलला.

गोविन्दाने खूप आढेवेढे घेतले, पण राजारामही काही कच्च्या गुरूचा चेला नव्हता! त्याने गोविन्दाची खूप मनधरणी केली, लालूच दाखवली, अन् शेवटी एक हजार रुपये देऊन तो खरेदी केलाच!

परन्तु एका आठवड्याच्या आत राजाराम काहीसा रागावूनच गोविन्दाकडे परत येऊन ओरडू लागला, "हा कसला पोपट गळ्यात बांधलास माझ्या? दोन तीन दिवसच तो फक्त सगळं छान बोलत होता, अन् नंतर त्याचं सगळं तन्त्रच बदललं! तो तर सर्व प्रकारचं अपमानकारक बोलू लागला. तोंडातून येणारा प्रत्येक शब्द घाणेरडा, असभ्य असतो त्याच्या! एकादी बाई पाहिली की "अे

वर्षा बामले

नखरेवाली' असं ओरडून तिची नक्कल करतो. माझ्या मित्रांना 'शनिग्रह' नाव दिलंय त्यानं! कोणी नातेवाईक आला, तर "तुझी तिरडी केंव्हा अुठणार?" असं विचारतो. आणखी किती सांगू त्याच्याबद्दल?" असे म्हणून राजाराम शिव्या मोजू लागला.

"जे घडलं, त्याबद्दल माझ्यावर रागावून काय अुपयोग? आता मी काय करावं असं म्हणणं आहे तुमचं?" गोविन्दाने थंडपणे विचारले.

"आपला पोपट परत घे अन् हजार रुपये काढ माझे!" राजाराम गरजला.

"मी जबरदस्तीनं थोडाच दिला पोपट तुम्हाला? म्हणच आहे की, 'ज्या घरात पोपट रहातो, त्या घरातल्या सारखंच बोलतो.' तुम्हाला नको असेल तर द्या त्याला हवेत सोडून!" गोविन्दा स्पष्ट बोलला.

राजाराम यावर काय बोलणार? फटकन पिंजऱ्याचे दार अुघडून त्याने पोपटाला बाहेर अुडवून लावले, पिंजराही तिथेच जमिनीवर आपटून तो पाय आपटत निघून गेला.

राजाराम निघून गेल्यावर थोड्याच वेळात गोविन्दाची बायको तणतणत बाहेर आली अन् म्हणू लागली, "तो निलाजरा मागच्या दारातून सरळ आपल्याचं घरात घुसलाय अन् कसल्या घाणेरड्या शिव्या देतोय. कित्ती हाकलायचा प्रयत्न केला, तरी हलतच नाही मेला! शिव्या मात्र चालूच!"

गोविन्दा हसत तिला म्हणाला, "अग त्याला अुगाच शिव्या नको देअू. तो तर आपला भगवान! दर दोन तीन दिवसांनी त्याला फुटाले खायला घालायला राजारामला सांगायचं विसरलोच मी! त्या डोंगरी मुलानं त्याची आवड सांगितली होती मला. घरात असतील ते फुटाणे जरा प्रेमानं बोलत घाल खायला त्याला!"

"ते ठीक हो, पण त्याचं तोंड कसं बन्द करू मी?" बायकोने पुन्हा विचारले.

"त्याला अगोदर गोड गोड फुटाणे घाल. मग बघ तोही कसा नीट बोलेल ते. पोपट काय घरात बोलली जाते तीच भाषा शिकतात!" असे म्हणून गोविन्दा घराबाहेर पडला.

वीर हनुमान

कृष्णाचा जन्म द्वापर युगात यदुवंशात झाला. भू-लोकावरीक कंसासारख्या अत्याचारी दुष्टांना त्याने मारून टाकले. सर्व प्रजा-जनांना संकटमुक्त केले. द्वाराकानगरीत सर्व लोक सुखा-समाधानाने राहू लागले. कृष्णाचा मोठा भाऊ बलराम यादवांचा नेता बनून राज्य-कारभार उत्तम रीतीने संभाळू लागला.

सत्यभामेला आपल्या बरोबर घेऊन कृष्णाने नरकासुराचा वध केला. युद्धात सत्यभामेने ही कृष्णाला मदत केली. तेव्हा पासून सत्यभामेला असा गंर्व झाला की कृष्णाच्या आठ पत्नींमध्ये तिचे स्थान सर्वोपरि आहे. ती इतरांहून श्रेष्ठ आहे.

एके दिवशी नारदाने देवलोकातून पारिजातकाची फुले आणली व ती रुक्मिणीला दिली. सत्यभामा रागाने जळफळू लागली. तिने विचार केला—मी तर कृष्णाची प्रिय पत्नी आहे ही सुंदर पारिजातकाची फुले मला मिळायला पाहिजे होती. ती माझ्या सवतीला देऊन नारदाने माझा अपमान केला आहे!

रुसलेल्या सत्यभामेला संतुष्ट करण्यासाठी श्रीकृष्ण तिला गरुडावर बसवून देवलोकी घेऊन गेले व पारिजात वृक्षच उपटून घेअून येऊ लागले. इंद्राने आपले वज्रायुध गरुडावर फेकले, पण गरुडाने आपल्या पंखावर ते झेलून फेकून दिले.

आता गरुडाला ही आपल्या ताकतीबद्दल गर्व वाटू लागला. सत्यभामेने आपल्या

घराच्या परसात तो पारिजात वृक्ष लावला आणि आता तिच्या गर्वाला पारावार उरला नाही. कारण नारद आणि सवत रूक्मिणी यांना आपण खाली पहायला लावलं असं तिला वाटलं. याशिवाय तिला असा विश्वास वाटू लागला कीं कृष्णाचे आपल्या वरच सर्वात अधिक प्रेम आहे आणि आपण त्याच्यावर अधिकार गाजवू शकतो.

बलरामाने ही अनेक शक्तिशाली दुष्टांचा संहार केला. नरकासुराचा प्रिय मित्र भयंकर नरवानर (ह्याला शेपूट नसते) याला त्याने आपल्या हलायुधाने ठार केले. त्याला ही आपल्या शक्ति व पराक्रमाबाबत गर्व वाटू लागला. आपल्या यशामुळे त्याला सर्व जण दुबळे, पराक्रमहीन व तुच्छ दिसू लागले.

सत्यभामा, गरुड नि बलराम यांचा गर्व दिवसें दिवस वाढू लागला. ते अजेय आहेत, सर्वाधिकारी आहेत असं त्यांना वाटू लागलं. या तिघांची मनोभावना कृष्णाच्या चांगली लक्षात आली. सत्य सिद्ध करण्यासाठी आणि यांना चांगला धडा शिकविण्यासाठी कृष्ण योग्य संधीची वाट पाहू लागले. पण आपला हा विचार त्यांनी कधी कुणाला सांगितला नाही.

एकदा गरुड नागिणीच्या पिल्लाला गिळायला निघाला, तेव्हा त्याची आई कांचनहेला धावत-पळत आली नि आपल्या बाळाला घेऊन गेली. गरुड तिचा पाठलाग करू लागला. 'वाचवा, मला वाचवा' असे ओरडत नागीण धापा टाकीत असताना तिला नारद भेटले नि म्हणाले—"रामनामाचा जप करीत हनुमानाला शरण जा. हनुमानच तुम्हां दोघांचे रक्षण करील. हनुमान गंधमादन पर्वतावर तपश्चर्येत मग्न आहे. उशीर करू नकोस. तावडतोब जा."

कांचनहेला तत्क्षण गंधमादन पर्वतावर पोंचली. तिने आपल्या बालकाला हनुमानाच्या पायांवर ठेवले आणि रडत रडत म्हणाली—"माझं रक्षण करा, राम, राम!" आणि ती तिथेच बेशुद्ध झाली.

हनुमानाने डोळे उघडले नि अभय-दान दिले. तो म्हणाला—"इथे माझ्या आश्रमात निर्भयपणे रहा."

गरुड हनुमानावर झडप घालण्यासाठी येत आहे हे पाहून हनुमान म्हणाला—"हे पक्षीश्रेष्ठ! तुला भूक लागली असेल तर मला खाऊन टाक."

हनुमानाची पर्वा न करता हुंकार भरीत गरुड म्हणाला—"मला खायला पाहिजे नाग. तू तर वानर आहेस. तुझा मला काही उपयोग नाही." आणि आश्रमात लपलेल्या नाग-शिशूला पकडण्यासाठी तो सरसावला. हनुमानाने आपल्या शेपटीने गरुडाचे पंख बांधले आणि त्याला वर उचलून गरगरा फिरवून धडामदिशी फेकून दिले. आता गरुड द्वारका नगरीत बलरामा पुढे घायाळ होऊन येऊन पडला. कांचनहेलाने नम्रपणे हनुमानाला नमस्कार केला आणि आपल्या बालका सह ती पाताळलोकातील नागलोकी वासुकीपाशी पोचली.

गरुडाच्या अपमानाची गोष्ट ऐकून बलराम म्हणाला—"गरुडा, तू काळजी करू नकोस. मी त्या माकडाची खबर घेतो. तू त्या वानराकडे जा आणि त्याला सांग की तुला ताबडतोब बलरामाने बोलवले आहे."

गरूड भीत भीत संदेश-वाहकाप्रमाणे हनुमानाकडे गेला आणि बलरामाची आज्ञा त्याला ऐकवली. त्याला वाटलं आता परत जाऊन बलरामाला हनुमानाने केलेल्या आज्ञा-भंगाची बातमी द्यावी.

कृष्ण अशा संधीची वाटच पहात होते. बलरामाशी काही राजनैतिक सल्ला-मसलत करण्याचे निमित्त करून ते द्वारकेत आले. त्यांनी गरुडाकडून सर्व हकिकत जाणली आणि त्याला म्हणाले—"जा, हनुमानाला

सांग की रामाने तुला बोलावले आहे. गरुड पुन्हा गंधमादन-पर्वतावर पोचला.

हनुमान गरुडा सह द्वारकेत आला नि 'राम, राम, रा.......' पुकारू लागला. गर्वाने भरलेला बलराम हनुमानाजवळ जाऊन म्हणाला—"इथं राम नाही, मी बलराम आहे!"

हनुमानाला फारच राग आला. आपले दात दाखवीत थट्टेच्या स्वरात हनुमान म्हणाला—"तू बलराम होय? की अबलराम?"

बलरामाने आपले हत्यार नांगर उचलले आणि हनुमाना वर फेकायला निघाला. हनुमानाने नांगराला आपल्या शेपटीचा वेढा घातला नि तो दूर फेकून दिला. हनुमानाला

मारण्यासाठी बलराम त्याच्याबर तुटून पडणार, एवढ्यात हनुमानाने बलरामाला आपल्या दोन्ही हातात पकडून वर उचलले. बलराम तडफडू लागला आणि बेशुद्ध झाला. त्या मूर्च्छित अवस्थेत स्वप्नवत् सारा मागील वृत्तांत त्याच्या डोळ्यां समोर नाचू लागला.

श्रीरामाचा राज्याभिषेक संपल्यावर लगेचच लक्ष्मण हंसू लागला. माझ्याकडे पाहूनच लक्ष्मण हसत आहे असे सर्वांना वाटले. लाजून सर्वांनी आपल्या माना खाली घातल्या. रामाने शांतपणे लक्ष्मणावर आपकी तलवार उगारली. रागावलेल्या रामाला हनुमानाने आवरले आणि लक्ष्मणाला विचारले 'तू का हंसतो आहेस?' कारण जाणून हनुमानाने सर्वांना समजावले.

वनवासाच्या काळात लक्ष्मणाने निश्चय केला होता की चोवीस तास राम व सीता यांचे रक्षण करायचे. त्याने निद्रा-देवीला ही प्रार्थना केली की रामराज्याभिषेकानंतर तिने आपल्या जवळ यावे. चौदा वर्षे तो झोपला नाही, की त्याने अन्नग्रहण केले नाही. चौदा वर्षे ज्याला झोप नाही व ज्याने उपवास केला, त्याच्या हातून इंद्रजीतचा मत्यु ओढवणार हे निश्चित होते. आणि लक्ष्मणाने ते काम केले ही! रामाचा राज्याभिषेक संपल्यावर लगेचच आपल्या वचनानुसार निद्रा देवी लक्ष्मणाकडे आली. तिच्याकडे पाहून लक्ष्मणाला हंसू आले.

हनुमानाची सर्व कथा ऐकून रामाने विचारले—"एके दिवशी मी लक्ष्मणाला एक केळे दिले होते. त्याचे काय झाले?"

लक्ष्मणाने तावडतोब आपली मांडी कापली आणि त्यातून केळे काढून दाखवले. ते केळे खात लक्ष्मण रामाला म्हणाला—"दादा, आपण प्रेमाने केळे दिले, ते प्रसाद समजून मी सुरक्षित ठेवले होते."

रामाने लक्ष्मणाला आलिंगन दिले आणि म्हणाला—"लक्ष्मणा, पुढील जन्मी मी तुझा धाकटा भाऊ होईन आणि तुझे हे ऋण चुकवीन!"

बलरामाचा स्वप्नभंग झाला. आता त्याला आठवू लागले की तो स्वतःच लक्ष्मण आहे. आणि या जन्मात तो बलराम म्हणून जन्माला आला आहे. तेव्हा तो हनुमानाला म्हणाला—"संजीवी, त्या वेळी संजीवनी आणून तू मला शुद्धी वर आणलेस. मला पुनर्जन्म दिलास तू! आज मला मूर्च्छित करून 'मी कोण आहे?' याची जाणीव तू मला करून दिलीस. आता आपल्या रामाला भेटणार नाहीस?" असे म्हणत बलराम हनुमानाला कृष्णाकडे घेऊन गेला. हनुमानाला पाहताच कृष्णाने आपली मूठ आवळून हात वर करीत म्हटले—"आमच्या वडील भावाची आज्ञा पाळणार नाहीस?" आणि हनुमानाला मुष्टि-युद्धासाठी आव्हान दिले.

कृष्ण व हनुमान यांचे युद्ध बराच वेळ चालू राहिले. हनुमानाने आपली संपूर्ण शक्ति पणाला लावून तो लढू लागला. हनुमानाने आपली सर्व शक्ति एकवटून कृष्णाच्या पाठीवर एक गुद्दा मारला आणि त्याला खाली पाडले. दमलेल्या कृष्णाने धापा टाकीत सिंहाप्रमाणे हनुमाना वर उडी मारली आणि त्याच्या छातीवर मुठीने जोरदार प्रहार केला. या झटापटीत कृष्णाचा पाय हनुमानाला लागला.

रामच कृष्णाचा अवतार घेऊन जन्मलेले आहेत हे या पद-स्पर्शामुळे हनुमानाच्या लक्षात आले. आपले पातिव्रत्य सिद्ध करण्यासाठी रामाने लंकेत सीतेला अग्नि-प्रवेशाची आज्ञा दिली होती. आपल्या पतीची कठोरता पाहून सीता दुःखावेगाने रडत होती. सीता-मातेचा हा विलाप हनुमान पाहू शकला नाही. तो रामावर अतिशय रागावला आणि मुठी आवळून त्याने रामाला युद्धासाठी ललकारले.

राम हंसून म्हणाला—"हनुमान, माझ्याशी युद्ध करण्याची तुझी इच्छा असेल

तर ती भविष्य काळात नक्कीच पुरी होईल!" आता हनुमानाला ती घटना आठवली. कृष्णाला नमस्कार करीत हनुमान म्हणाला—"कृपा करून रामाच्या रूपात येऊन मला दर्शन द्या."

"हनुमान, थोडा थांब. लक्ष्मण तर इथेच आहे. सीता अजून यायची आहे." असे म्हणत कृष्णाने सत्यभामेला येण्याबाबत निरोप पाठवला.

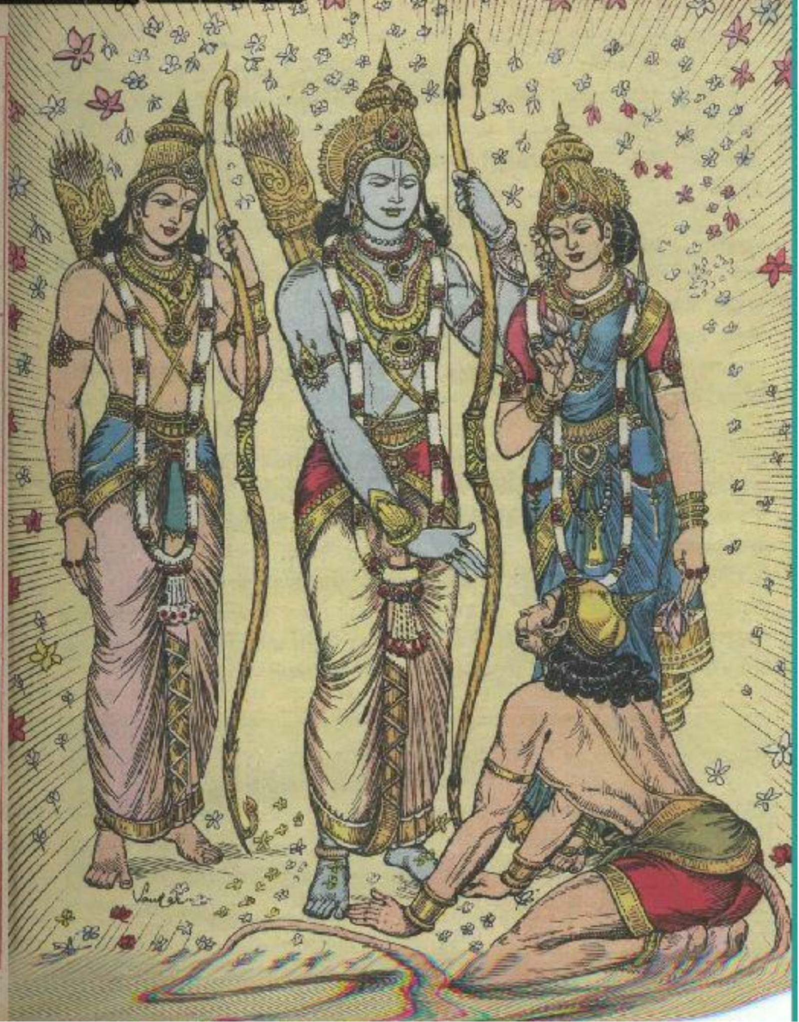
अनेक जन्म आपणच कृष्णाची पत्नी आहोत याचा सत्यभामेला मोठा गर्व चढला होता. आपल्या जागी कोणी येऊच शकणार नाही असे तिला वाटायचे! कृष्णाचा निरोप मिळाल्यावर तिने उत्तम वस्त्राभूषणें परिधान केली. पारिजात फुलांचा गजरा आपल्या डोक्यात घातला आणि कृष्णाच्या बाजूला येऊन उभी राहिली. ती एकटीच या स्थानासाठी योग्य आहे हा तिचा विचार तिच्या हावभावावरून स्पष्ट दिसत होता.

सत्यभामेला पाहताच हनुमान म्हणाला—"तू चंद्रसेना ना? आठवतंय तुला-रामाने त्या अवतारात तुला वचन दिलं होतं की कृष्णावतारात त्याच्या आठ पत्नीं पैकी तू एक पत्नी होशील? त्यांनी आपल्या वचनाची पूर्ति केलीय असं दिसतंय! चंद्रसेने, तू धन्य आहेस."

हनुमानाच्या बोलण्यावरून सत्यभामेला रामावतारा मधील घटना आठवल्या. आता तिचा गर्व नाहीसा झाला. ती रुक्मिणीला म्हणाली—"ताई, तू सीता आहेस. आपल्या या हनुमानाला आशिर्वाद दे."

रुक्मिणीने सीतेचे रूप धारण केले. कृष्ण कोदंडरामाच्या रूपात प्रकट झाला आणि त्यांनी हनुमानाला आशिर्वाद दिला. बलराम लक्ष्मण बनून रामाच्या मागे उभा राहिला. हनुमान रामाच्या पायांकडे टक लावून पाहू लागला. भक्तिभावाने रामाला वंदन करून ब्रह्मानंदात बुडून गेला.

रामावताराच्या या रूपाचा उपसंहार करून कृष्णाने भक्तिरसात रमलेल्या हनुमानाला शाबासकी दिली आणि म्हणाला—"हनुमान, तू आता हिमालयातील कदली-वनात जाऊन रहा. तुझा भाऊ वायुकुमार भीम तेथे येईल. त्याला गदा-युद्ध व मल्ल--युद्धातील बारकावे शिकव.

सत्यभामा हनुमाना समोर येऊन म्हणाली—"तेव्हा रामाकडे मला तूच घेऊन गेला होतास. आजचं हे माझं महाभाग्य तुझ्यामुळेच आहे. मी मनःपूर्वक तुझे आभार मानते."

तिला पुन्हा नमस्कार करीत हनुमान म्हणाला—"देवी, तू सत्यभामा आहेस. याचा अर्थ असा की भगवान नेहमी सत्याच्या अधीन असतात. कृष्णाने तुझ्याशी विवाह करून तुझ्या सर्व इच्छा पूर्ण केल्या आणि स्वतःला सत्यपति बनवलं. तू धन्य स्त्री आहेस. मला सीतेसमान आहेस."

सत्यभामा हनुमानावर खूप खुश झाली आणि म्हणाली—"इतक्या दीर्घ काळानंतर हनुमानामुळे मी सत्य समजू शकले. आता माझ्यातील गर्व निघून गेला. याचे सर्व श्रेय या हनुमानालाच."

रूक्मिणी व कृष्ण यांना प्रणाम करून हनुमान निघणारच होता एवढ्यात बलरामाने हनुमानाला मोठ्या प्रेमाने आलिंगन दिले आणि म्हणाला—"संजीवराम, तुझ्यामुळेच मी स्वतःला जाणू शकलो. आता माझ्यातील अहंकार संपला. तुला अनेकानेक धन्यवाद!"

गरुड हनुमानाला हात जोडून म्हणाला—"वीर हनुमान, महाविष्णु मला म्हणाले होते की क्षीरसागरात माझ्या बरोबर तू ही राहशील. आता मला ते सर्व स्मरत आहे." गरुड हनुमाना सह कदली-वनापर्यंत गेला.

कदली-वनात केळीची उंच उंच झाडे होती. निरनिराळ्या फल-वृक्षांनी ते रमणीय बनून गेले होते. हिमशिखरांवरील बर्फ वितळून खाली येणारे पाण्याचे धबधबे चांदीसारखे चमकत होते.

हनुमानाने कदली-बनात प्रवेश केला. वृद्ध वानराप्रमाणे केळाच्या झाडात पाय पसरून बसला. त्याची शेपूट लांब वर पसरलेली होती. जवळच त्याची गदा ही होती.

डोळे मिटून हनुमान रामाचे ध्यान करू लागला आणि भक्तिपूर्वक राम-नामाचा जप त्याने सुरू केला.

आजार

कुबेरपूरचा नागराज चांगलाच गब्बर होता. कित्येक पिढ्या पुरेल इतके धन होते त्याच्याजवळ. पण काय अुपयोग? त्याची तब्येतच ठीक रहात नसे. मोठ्यात मोठे वैद्यही केले पण त्याच्या आजाराचे कारणच कोणाला कळेना!

नेमक्या त्याच वेळी कुबेरपुरात स्वामी योगानन्द नावाचा एक साधू आला. शहराबाहेरच्या आश्रमात त्याने आपला मुक्काम ठेवला. नागराजला असे कळले की या साधूला योगविद्येतल्या अनेक शक्ति अवगत आहेत अन् दीर्घ आजारांवर तो यशस्वी अुपचार करू शकतो. आपल्या बायकोसह तो आश्रमात साधूला भेटायला गेला.

स्वामी योगानन्दने नागराजचे बोलणे लक्षपूर्वक ऐकून घेतल्यावर विचारले, "या शहरात तुमचे कोणी शत्रु आहेत का?"

नागराज म्हणाला—"तुम्हाला असं तर नाही म्हणायचं ना, की त्यांच्यातल्या कुणीतरी माझ्यावर 'करणी' केलीय?"

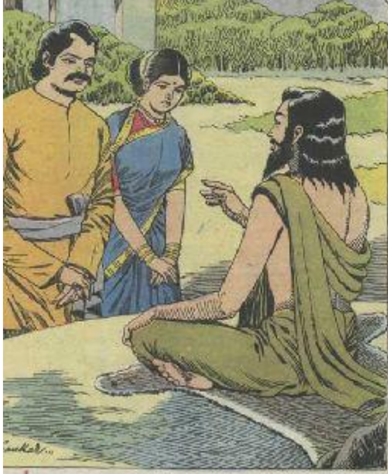
यावर थोडसे हसून साधू गप्प राहिला.

नागराजच्या बायकोला वाटले की साधुने विचारल्या प्रश्नाचे अुत्तर न देता आपला नवरा अुगीचच काहीतरी बोलतो आहे; म्हणून ती म्हणाली, "अलिकडे घाईघाईनं कामं करायची प्रवृत्ति यांच्यात फार वाढली आहे महाराज!"

"काय सांगू स्वामीजी! एकजात सगळेजण दुष्ट आहेत! काही काळापूर्वी माझा वाडाच कुबेरपुरात सर्वात मोठा वाडा होता. पण नुकताच वराहशेठ नावाच्या कपड्यांच्या व्यापाऱ्याने माझ्या वाड्यापेक्षाही मोठा वाडा बांधलाय, अन् मजेनं रहातोय त्यात!" नागराजने वराहशेठवर जळत सांगितले.

"बरं, तुमचे कोणी जवळचे नातेवाईक

मुरलत राव

आहेत?" साधूने विचारले.

"हं:! त्यांच्याबद्दल न बोलाल तर बरं महाराज! इथे जवळच्याच गावात माझा एक भाऊ आहे. तो तर जसा वाटच पहात असतो की आम्ही नवराबायको केव्हा मरून जातो, अन् कधी आपण आमची सगळी इस्टेट हडप करतो!" नागराज म्हणाला.

साधू नागराजला काही प्रश्न न विचारला डोळे मिटून शांत बसला व नंतर म्हणाला, "तुम्ही दोघंही काही महिने तीर्थयात्रेला जा. तेवढ्यात तुमची तब्येत बरी झाली नाही, तर मला येऊन भेटा, मी औषध देईन."

"स्वामीजी मी तर आजारी माणूस. यात्रा तरी कशी करू?" नागराजने नाराजीने विचारले.

साधूने काही औषधाच्या पुड्या देत म्हटले, "रोज रात्री झोपण्यापूर्वी एका पुडीतली पावडर पाण्यात मिसळून घ्या. तसं केलंत की पुढे यात्रा करायची गरज उरणार नाही. अंगात शक्तीही आलेली असेल तोवर. हं, जा आता."

नागराज दाम्पत्य काशी, रामेश्वर इत्यादि पुण्यक्षेत्रांचे दर्शन करून सहा महिन्यांनी कुबेरपूरला परतले. त्या सहा महिन्यात नागराजची तब्येत एकदम छान राहिली. आपण आजारी आहोत, याची आठवणही झाली नाही त्याला. या अवधीत साधू योगानन्दही दक्षिण भारताची यात्रा करून परत आले.

यात्रेहून येऊन एक महिनाही लोटला नाही, तोच नागराज पुन्हा आजारी पडला. साधूने दिलेल्या पुड्याही संपून गेल्या. अन् नंतरच साधू परत आला. त्याच दिवशी नागराज बायकोसह त्याच्या दर्शनाला गेला.

"कशी झाली यात्रा? आता तब्येत कशी काय आहे तुमची?" साधूने खुशाली विचारली.

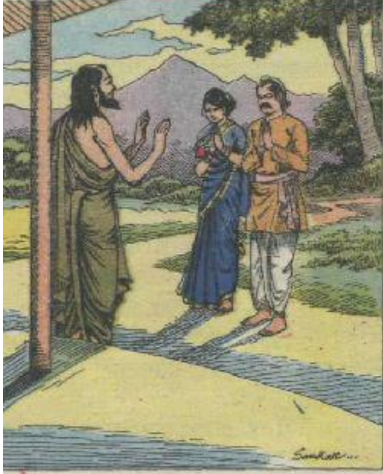
"काय सांगू स्वामीजी! यात्रा करत राहिलो, तोवर कसलाही आजार जाणवला नाही. दिवस अगदी मजेत गेले! कसलीही तक्रार नव्हती, पण गावात परत काय आलो, जे रोग पळून गेले असं मी समजत होतो, ते सारे पुन्हा भुतासारखे येऊन माझ्या मानगुटी बसलेत. तुम्ही दिलेल्या पुड्याही गेल्या संपून. आता वर्षभराच्या पुड्या दिल्यात तर बरं होईल स्वामीजी!" नागराज काकुळतीने म्हणाला.

"ते औषध तर तुम्ही आपल्या घरीही बनवू शकाल. औषधं बनवायची पद्धत मी तुमच्या पत्नीला सांगेन. आता तुम्ही जरा ध्यानमन्दिरात जाऊन बसा."साधू नागराजला म्हणाला.

तो गेल्याबरोबर साधू त्याच्या बायकोला म्हणाला, "तुमच्या यजमानांना कसलाही रोग नाहीये. गावात तेच सर्वात श्रीमन्त असल्याने त्यांचं त्यांनाच असं वाटत रहातं की बाकी सर्वजण आपले शत्रू आहेत! यामुळे त्यांचं मन व्याकुल रहातं नेहमी, अन् ते भयच त्यांच्या शरीरालाही पिडत रहातं. या शहरात नव्यानेच येऊन श्रीमन्त बनलेल्या वराहशेठचं त्यांना भय वाटतं. तो आपला प्रतिद्वंद्वी बनणार हीच भीती. त्याच्याबद्दल यांच्या मनात इतका हेवा वाढलाय की त्यामुळे त्यांच्या मनाची शान्तताच नाहीशी झालीय! एखाद्या स्वप्नासारखा तो वराहशेठ मागं लागलाय त्यांच्या! झोपेत, जागेपणी फक्त त्याचेच विचार!आप्तेष्टांबद्दलही त्यांच्या मनात घृणा आहे! कारण ते आपली संपत्ती हडपतील ही भीती! संदेह, हेवा, द्वेष, भय हेच रोगांचं मूळ कारण आहे. यातनं सुटका करून घेतल्याशिवाय त्यांची तब्येत बरी रहाणार नाही. अन् औषधांचाही काही प्रभाव पडणार नाही."

"स्वामीजी, हे सारं तर आपण त्यांना स्वतःलाच सांगू शकला असतात! त्यांना दूर पाठवून मला हे सांगायचं कारण?" नागराजच्या बायकोने शंका व्यक्त केली.

साधू हसत म्हणाला, "समोर समोर कोणी कुणाच्या दोषाबद्दल बोललं किंवा बोट अुचलून दाखवलं तर कोणाला ते सहज सहन होत नाहीं. मुख्यतः तुमच्या नवऱ्यासारखा शंकाखोर माणूस विश्वास नाही ठेवणार; म्हणूनच मी तुम्हाला हे समजावून सांगत आहे."

"माफ करा महाराज, आपण औषधाबद्दल काही सांगणार होता? सांगा बरं!" नागराजच्या बायकोने विनयाने विचारले.

"औषधाबद्दल? हाँ, आठवलं! मी तुमच्या यजमानांना ज्या पुड्या दिल्या होत्या, त्यात फक्त साखर आणि मिठाची पूड होती! माझ्यावर तुमचा विश्वास रहावा, म्हणूनच केवळ मी त्या दिल्या होत्या! यात्रेच्या काळात नागराज ईर्ष्या, द्वेष या भावनांपासून दूर राहिले. त्यामुळेच त्यांची तब्येत बरी राहिली. शहरात आल्याबरोबर पुन्हा त्या रोगांच्या तावडीत सापडले ते!" साधूने नागराजच्या बायकोचे शंकानिरसन केले.

तिने मोठ्या दीनतेने विचारले, "मग तुम्हीच सांगा न मी काय करावं?"

थोडा वेळ गंभीरपणे विचार करून साधू म्हणाला, "हे तर अगदी स्पष्टच आहे की नागराज वराहशेठबद्दल अुगीचच द्वेष करत असतात, आपल्या आप्तेष्टांचाही अुगीच द्वेष करून त्यांच्यावर निरर्थक आरोप करत रहातात. मोठ्या हुशारीने तुम्ही त्यांना हेवादाव्यातून मुक्त करायला हवं. तुम्ही त्या लोकांच्यातले सद्गुण नागराजना सांगायला हवे. अशा प्रकारे त्यांच्या बाबतीतल्या शंका दूर झाल्या, की त्यांचे सद्गुणही नागराजना दिसू लागतील. मग हळूहळू त्यांच्या बाबतीतला द्वेष नाहीसा होअून तुमच्या नवऱ्याची तब्येत एकदम ठणठणीत होईल."

घरी गेल्यावर वेळ पाहून नागराजची बायको त्याला म्हणाली, "आहो, गावात तर सर्वजण म्हणत असतात की वराहशेठ मोठे सज्जन अन् दयाशील आहेत! मला वाटतं, तुम्ही अुगीचच त्यांना शिव्या देत रहाता. तुम्हाला वाटतं की त्यांच्यात सद्गुण कसा नावालाही नाही. पण खरं सांगा बरं, त्यांनी तुमचं काय बिघडवलंय? त्यांनी तुमच्यावर असा काय अन्याय केलाय की तुम्ही त्यांना आपला शत्रु मानता?"

बायकोच्या प्रश्नाला योग्य अुत्तर नागराज लगेच देअू शकला नाही. थोड्या वेळाने तो म्हणाला, "त्यानं माझ्यावर अन्याय केलाय? तसं तर काही नाहीच! तो जेंव्हा या शहरात आला, तेंव्हा सर्वात अगोदर मलाच येअून भेटला होता. स्वतःच आपली ओळख करून देत म्हणाला—"मी इथे कपड्यांच्या व्यापाराची सुरुवात करणार आहे आपण अशिर्वाद द्यावा! आताही कधी कुठे भेटला, तर मोठ्या नम्रपणे नमस्कार करून म्हणतो—आपल्या कृपेनं व्यापार चांगला चालला आहे माझा!"

"मग साधूमहाराजांना का सांगितलंत की, 'वराहशेठ माझा द्वेष करतो' म्हणून? नीट विचार करा बरं! तुम्हालाच कळून चुकेल की तो मुळीच तुमचा द्वेषबीष करत नाहीय. अुलट तुम्हीच मनातल्या मनात त्याच्याबद्दल द्वेष वाढवताय." बायकोने नागराजला समजावण्याचा प्रयत्न करत म्हटले.

जरा विचार करून नागराज म्हणाला, "हो! तुझं म्हणणं खरं वाटतंय."

नागराजच्या बायकोने एक पुडी अुघडून, 'साधूने दिली' असे सांगून त्यातली पूड पाण्यातून नागराजला प्यायला दिली. नंतर ती म्हणाली, "त्या वराहशेठ प्रमाणेच आपल्या नातेवाईकांबद्दलही तुम्ही अुगीच गैरसमज करून घेतलाय. त्यांच्यापैकी कुणाकुणात कायकाय सद्गुण आहेत, यांचा विचार करून अुद्या सांगा मला. आता झोपा, अनं झोपता झोपता हा विचार करा."

नागराजच्या बायकोने अशा प्रकारे साधूच्या सल्ल्याप्रमाणे आपल्या नवऱ्याला समजावले. त्याच्यात हा विश्वास अुत्पन्न केला की, आपला कोणीच शत्रु असा नाहीये. अुलट आपणच अुगीच द्वेष, हेवा करून आजारी पडत राहिलो. आता नागराजला आपलाच दोष समजून चुकला. द्वेषाची जागा हळूहळू प्रेम, विश्वास इत्यादि सद्भावनांनी घेतली. त्याला आजारी पाडणाऱ्या दुर्गुणांपासून नागराजाच्या बायकोने मोठ्या युक्तीने त्याची सुटका केली.

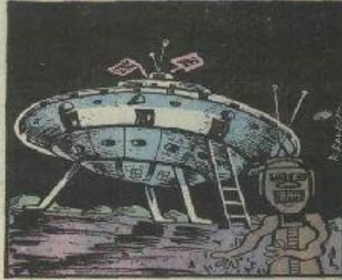

संगीतातील शक्ति

शेतात संगीत ऐकवल्यामुळे पीक जास्त आल्याची बातमी ऐकली. असेही सांगितले जाते की संगीत ऐकवल्यामुळें गुरे दूध अधिक देतात. ऑफिसमधे काम करणारांना संगीत ऐकवले तर त्यांची कार्यशक्ति वाढते. कानात 'वॉकमॅन' लावून वाचणारे व गणितं करणारे विद्यार्थीही आढळतात. आता नुकताच 'ऑपरेशन थिएटर्स' मधेह संगीताचा पगडा बसलेला आहे. जर्मनीत मोनस्टन विश्वद्यालयाच्या हॉस्पिटल मधे ऑपरेशन करताना डॉक्टर संगीत ऐकत असतात. ऑपरेशन करताना डॉक्टरांना येणारा अुद्वेग कमी करून एकाग्रता वाढवण्यासाठी संगीत अुपयुक्त ठरत आहे. असा अंदाज आहे की अॅनॅस्थेशिया न देताच केवळ संगीताच्या गुंगीत यशस्वीपणं ऑपरेशन करता येईल, असा दिवस दूर नाही.

उडत्या तबकड्या

अुडत्या तबकड्यांबाबत अलिकडे बरेच संशोधन चालू आहे. अमेरिकेतील रिचर्ड थॉम्सन हे काही दिवसांपासून अुडत्या तबकड्यांबाबत माहिती गोळा करत आहेत. या तबकड्या क्षणभर दिसतात अन् क्षणभरात अदृश्यही होतात. १९७६ मधे इराणची राजधानी तेहरानमधे एक अुडनी तबकडी दिसली व एका अमेरिकन विमानचालकाने तिचा पाठलाग केला. वाटेतच विमानाची 'इलेक्ट्रॉनिक सिस्टिम' बन्द पडली. वैमानिकाने जेंव्हा आपली दिशा बदलली तेंव्हा ती पुन्हा चालू झाली! असे समजते की प्रकाशमान असलेल्या त्या तबकडीचे चाक जमिनीवर पडले. अशा प्रकारच्या चर्चा चालू असतानाच थॉम्सन असेही सांगतात की आपल्या पुराणात वर्णन केलेल्या विमानांचे या तबकड्यांशी बरेच साम्य आहे. ते असेही म्हणाले की श्रीकृष्णाने धारण केलेले सुदर्शन चक्रही या प्रकारातच मोडते.

विचित्र बासरी

आनन्द हा एका गरीब बापाचा मुलगा होता. त्याच्यात बरा असा एकही गुण नव्हता. अुलट तो एक नंबरचा आळशी मात्र होता. त्याच्या बापाने बराच काळपर्यन्त खूप कष्ट करून त्याचे पालनपोषण केले. पण असे कुठवर चालणार? शेवटी शेवटी तर ते दोघे घासभर अन्नालाही महाग झाले! आता त्याच्या बापाला वाटले की आनन्दला कुठेतरी कामाला चिकटवावे! आनन्दला बरोबर घेअून तो नोकरीच्या शोधात फिरू लागला.

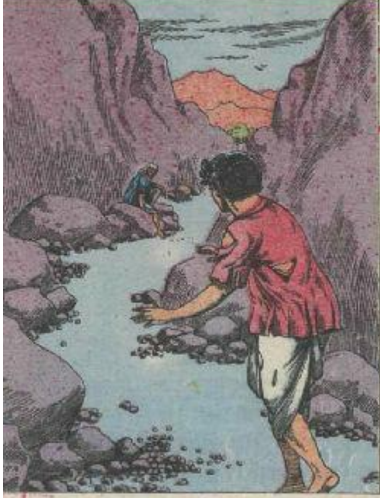
पण आनन्दला कामाला ठेवून घेण्यास कोणीच तयार होईना. शेवटी बाप त्याला गावपाटलाकडे घेऊन गेला. खरे पहाता, हा गावपाटील मोठ्या कठोर स्वभावाचा असल्याने त्याच्याकडे कामाला कोणीच टिकत नसे. पण कुठेच नाही, तर त्याच्याकडे तरी का होईना, म्हणून आनन्दला त्याच्या बापाने पाटलाकडे कामाला ठेवले. काहीही न मिळाले तरी त्याला काहीतरी खायला तरी मिळेल असा त्याचा विचार होता.म्हणून पगार, कपडालत्ता याविषयी काहीही न बोलता त्याने आनन्दला पाटलाकडे नोकरीला ठेवले आणि तो आपल्या जबाबदारीतून मुक्त झाला.

तीन वर्षे काम केल्यानन्तर आनन्दने पाटलाजवळ 'काम सोडून जाण्याची' इच्छा प्रकट केली.

पाटलाने त्याच्या हातावर चांदीचे तीन रुपये ठेवून म्हटले, "दर वर्षी एक रुपया, या हिशोबाने तुला हे पैसे दिले आहेत मी. नीट मोजून पहा. आता आपल्या वाटेनं चालू लाग!"

"तीन वर्षांपूर्वी जे कपडे मी घालून आलो, तेच अंगावर घालून जाअू काय?" आनन्दने विचारले.

(चान्दोबात २५ वर्षांपूर्वी प्रकाशित गोष्ट)

"कपड्यांबद्दल काही ठरलेलंच नव्हतं. पैसे दिलेत, तेच जास्त समज. तुझ्या वर अन्याय करण्याची माझी मुळिच इच्छा नाहीं." पाटील बोलला.

ते तीन रुपये घेऊन आनन्द शहराकडे निघाला. शहरात जाण्यासाठी रस्ता डोंगरांमधील अरुन्द अशा वाटेतून जात होता. थोडे अन्तर चालून गेल्यावर आनन्दला अचानक एक भिकारी भेटला. तो फारच अुंच होता.त्याला पाहून घाबरलेला आनन्द एकदम मोठ्याने ओरडला.

भिकारी त्याला म्हणाला, "भिअू नकोस, मी काहीही करणार नाही तुला! मला तुझ्याजवळचा फक्त एक रुपया दे."

"माझ्याकडे तर फक्त तीनच रुपये आहेत. त्यातून मला कपडे विकत घ्यायचे आहेत." आनन्द म्हणाला.

"पण तुझ्याकडे तीन रुपये आहेत ना; मला एक दिलास तर तुझ्याकडे दोन तरी रहातील ना! माझ्या कपड्यांची दशा तर तुझ्याहूनही खराब आहे!" भिकारी बोलला.

काही अुपाय नसल्याने त्याला एक रुपया देअून आनन्द पुढे निघाला.

आणखी थोडे पुढे गेल्यावर एका वळणावर आणखी एक भिकारी समोरून आला. हा तर पहिल्या भिकाऱ्याहूनही अुंच होता! त्याने पण पहिल्या भिकाऱ्याप्रमाणे आनन्दकडून एक रुपया वसूल केला.

वाटेच्या शेवटालाच आनन्दला आणखी तिसरा, या दोघांहूनही अुंच असणारा भिकारी भेटला! आनन्दने अुरलेला रुपया देईपर्यंत भिकाऱ्याने त्याची वाट सोडली नाही. भिकाऱ्याची दैन्यावस्था पाहून आनन्दनेही दयाबुद्धीने त्याला तो देअून टाकला.

रुपया घेतल्यावर हा तिसरा भिकारी म्हणाला, "तू आपल्याजवळचे तीन्ही रुपये भिकाऱ्यांना देअून टाकलेस. आता एकेका रुपयाचा एकएक, याप्रमाणे तीन वर माग. बोल, तुला सर्वात अधिक काय आवडतं?"

जरासा विचार करून आनन्द म्हणाला, "कृष्ण जेंव्हा बासरी वाजवी, तेंव्हा गोपी तन्मय होअून नाचत असत असं ऐकलंय मी! मला एक अशी बासरी हवी, की ती ऐकून लोक तन्मयतेनं नाचू लागतील."

बरं, पण आता जरा अधिक चांगला वर माग." भिकारी म्हणाला.

"अंतर कितीही असलं तरी माझा बाण बरोबर लक्ष्यावर लागावा, हा दुसरा वर द्या." अन् तिसरा, "मी ज्याच्याकडे जे मागेन, ते त्याने तावडतोब मला द्यावे. आजपर्यंतच्या जीवनात मला हवं ते कधीच नाही मिळालं!" आनन्द बोलला.

"छान! तू मागितलेला तिसरा वर तर पहिल्या दोनांहून खूपच चांगला आहे. तुझ्या तीन्ही इच्छा पूर्ण होतील." असे म्हणत भिकारी निघून गेला.

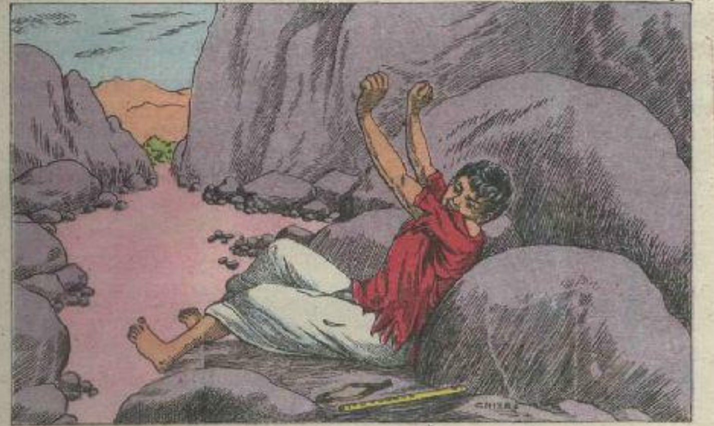
नन्तर दमल्यामुळे आनन्द डोंगरातच एके ठिकाणी झोपून गेला. जागा होअून पहातो, तो त्याला जवळ एक बासरी व एक धनुष्यबाण आढळला! ते सारे घेअून मोठ्या आनन्दाने तो शहरात पोचला.

तेथे दुकानात जाअून त्याने जे कपडे मागितले, ते दुकानदाराने त्याला देअून टाकले. आणखी एकाकडून त्याने घोडा मागून घेतला. त्याने काही मागण्याचाच अवकाश, की अगदी कंजूषातला कंजूस ही त्याने मागितलेली वस्तु देअून टाकू लागला. आवश्यक त्या वस्तु मिळवून घोड्यावर बसून आनन्द घोड्यावरून आपल्या गावी परतला.

पाटील दिसल्यावर आपला घोडा थांबवून आनन्द म्हणाला, "नमस्कार मालक, नमस्कार!"

त्याला पाहून चकित झालेला पाटील म्हणाला, "अरे, इतक्याशा वेळात इतका 'बडा माणूस' बनून आलास की काय?"

"सारा भाग्याचा खेळ आहे मालक!"

आनन्द अुत्तरला.

"ओहो! हातात बासरी पण दिसतेय! कामधाम सोडून संगीतविद्वान बनायचा विचार आहे काय?" पाटलाने व्यंगाने विचारले.

"बनायचंच असेल तर बनेन की! त्याला काय वेळ लागतोय!" आनन्द बेफिरीने म्हणाला, "पण हा धनुष्यबाण तर त्याहूनही महत्वाचा! दूरच्या वस्तूचाही बरोब्बर वेध घेअू शकतो मी! दूर तो तालवृक्ष आहे ना, त्यावरचा पक्षीही मारू शकेन मी!"

"डोस्कं तुझं! मोठा आलाय बाण मारणारा!" पाटलाने त्याची टर अुडवली.

"पैज लावून पहा ना!" आनन्द म्हणाला.

"तू पक्षी मारलास तर आपली सारी शेतं मी तुझ्या नावे करून देईन. माझ्या जवळचे सारे पैसेही तुझेच होतील! कबूल करायला काय जातंय माझं! तुझ्या हातून थोडंच होणार आहे हे काम? चल, चल, चालू लाग आपल्या वाटेनं!" पाटलाने तुच्छता दाखवली.

आनन्दनेही लगेच धनुष्य ताणून बाण मारला. पक्षी खालच्या काटेरी झाडात पडला. वायद्याप्रमाणे पाटलालाच तिथे जाअून पक्षी अुचलून आणावा लागला. काटे बोचून रक्त निघू लागले. तशातच आनन्द बासरी वाजवू लागला अन् पक्षी हातात घेअून, रक्ताळलेल्या पायांनीच पाटील नाचू लागला! अंगाला टोचलेले काटे काढता न आल्याने अन् तसेच नाचावे लागल्याने त्याच्या साऱ्याच अंगातून रक्त ओघळू लागले. अंगावरचे कपडे त्यामुळे फाटून त्यांच्या चिंध्या लोंबू लागल्या. आता आनन्दने आपले बासरीवादन थांबवले अन् त्याच्याजवळ जाअून तो बोलला, "मी नोकरी सोडली ना, तेंव्हा माझ्या कपड्यांचीही अशीच स्थिती होती."

पाटील पैज हरला होता, त्यामुळे आपल्याजवळची सारी इस्टेट त्याला आनन्दला द्यावी लागली. मिळालेल्या पैशातून आनन्द शहरात मोठ्या आरामात राहू लागला.

बहुरूपा वसुन्धरा

पंख न हलवता उडणारा पक्षी

सर्वसाधारणपणे कोणताही पक्षी अुडताना आपले पंख हलवत रहातो. पण 'अलब्राटोस' नावाचा बगळ्यासारखा पक्षी पंख न हलवताच अवकाशात तरंगत रहातो. ते सुद्धा एक-दोन तास नव्हे, तर तो मनात आणलं तर सहा-सहा दिवसही असा अुडत राहू शकतो! आपल्याला वाटेल की या दिवसात तो झोपत नसेल. परन्तु तसं काही नव्हे. अवकाशात असे तरंगत असताना तो मधे मधे झोपही घेतो!

फुले झोपतात कशी?

फुले झोपलेली तुम्ही कधी पाहिलीत? पण इतके तर पाहिलेच असेल की काही प्रकारची फुले आपल्या पाकळ्या मिटून घेतात म्हणजेच ती झोपतात. पण आपण याला झोप नाही म्हणू शकत. काही फुले फार कोमल असतात, त्यामुळे वातावरणात होणाऱ्या परिवर्तनापासून त्यांचे रक्षण करणाची साधनेही निसर्गच निर्माण करतो. रात्री अुष्णता कमी झाल्यावर किंवा वातावरण थंड पडत जाअून जेंव्हा अंधार पसरतो तेंव्हा काही फुले पाहून आपल्याला वाटते, की ती निद्रावस्थेत आहेत. आणखी काही निराळ्या प्रकारची फुले दिवसा वाढत्या अुष्णतेपासून आपले रक्षण करण्याकरता पाकळ्या बन्द करून घेतात!

जागा बदलणाऱ्या रेतीच्या टेकड्या

वाळवंटातल्या रेतीच्या टेकड्या आज दिसतात, तर अुद्या नाहीशा झालेल्या आढळतात! वाळवंटात वेगाने वहाणाऱ्या वाऱ्यामुळे असे घडते. असल्या वाऱ्यामुळे रेतीची टेकाडे क्षणाक्षणाला आकार बदलत रहातात. त्यामुळे वाळवंटातून प्रवास करताना आपण कोणीकडून आलो व कोठे जात आहोत हे कळणे मुश्किल होते. तेथे जागा ओळखणे, खुणा लक्षात ठेवणे यामुळे फारच कठीण होते.

